

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

Історичний факультет
Кафедра всесвітньої історії та релігієзнавства

Кваліфікаційна робота на тему:
«Італійська окупаційна політика в Словенії та Хорватії (1941–1943)»

Спеціальність 014.03 Середня освіта
Освітня програма (Історія та громадянська освіта)

Здобувача другого (магістерського)
рівня вищої освіти
Чуби Олександра Андрійовича

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:
доктор історичних наук, професор
Алексієвець Леся Миколаївна

РЕЦЕЗЕНТ:
доктор історичних наук, професор
Зуляк Іван Степанович

Тернопіль – 2025

АНОТАЦІЯ

Чуба Олександр Андрійович. Італійська окупаційна політика в Словенії та Хорватії (1941–1943): Магістерська робота. Тернопіль, 2025.

У кваліфікаційній роботі проаналізовано стан наукової розробки проблеми італійської окупаційної політики на територіях Словенії та Хорватії в роки Другої світової війни, окреслено джерельну базу дослідження та застосовані методологічні й теоретико-концептуальні підходи.

Досліджено особливості функціонування італійського окупаційного режиму у 1941–1943 рр., зокрема репресивні практики, форми колаборації місцевого населення та структури антиокупаційного опору. Проаналізовано механізми насильства, депортацій та інтернування, а також умови, за яких формувалися та розвивалися партизанські рухи в словенському й хорватському контекстах.

Проведено порівняльний аналіз італійської окупаційної політики в Словенії та Хорватії, що дозволило виявити спільні риси й регіональні особливості репресій, моделей співпраці з окупаційною владою та форм спротиву. Показано вплив окупаційного досвіду на формування національної ідентичності та історичної пам'яті в країнах Центральної та Південно-Східної Європи.

Ключові слова: італійська окупація, Словенія, Хорватія, Друга світова війна, репресії, колаборація, опір, партизанський рух.

ANNOTATION

Chuba Oleksandr Andriiovych. **Italian Occupation Policy in Slovenia and Croatia (1941–1943)**: Master's Thesis. Ternopil, 2025.

The qualification paper analyzes the state of scholarly research on the issue of Italian occupation policy in Slovenia and Croatia during World War II, outlines the source base, and defines the applied methodological and theoretical approaches.

The study examines the functioning of the Italian occupation regime in 1941–1943, focusing on repressive practices, forms of collaboration, and structures of anti-occupation resistance. Particular attention is paid to mechanisms of violence, deportations, internment policies, and the conditions that shaped the development of partisan movements in the Slovenian and Croatian contexts.

A comparative analysis of Italian occupation policies in Slovenia and Croatia is conducted, revealing both common features and regional specificities of repression, collaboration, and resistance. The research demonstrates the impact of occupation experiences on the formation of national identities and historical memory in Central and Southeastern Europe.

Keywords: Italian occupation, Slovenia, Croatia, World War II, repression, collaboration, resistance, partisan movement.

ЗМІСТ

ЗМІСТ	2
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА, ТЕОРЕТИКО- КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ОКУПАЦІЇ	8
1.1. Огляд світової та регіональної історіографії італійської окупації, джерела	8
1.2. Теоретичні підходи до аналізу тоталітарних окупаційних режимів	16
1.3. Поняття «репресії», «колаборація» та «опір» у сучасних наукових дискурсах.....	23
РОЗДІЛ 2. РЕПРЕСИВНО-КОЛАБОРАЦІЙНИЙ ВИМІР ІТАЛІЙСЬКОГО ОКУПАЦІЙНОГО РЕЖИМУ	28
2.1. Репресивна політика Італії як складова фашистської стратегії контролю...	28
2.2. Моделі колаборації в теорії та їх прояви у Словенії	33
2.3. Інтерпретації колаборації у Хорватії: дискусії та підходи	40
2.4. Взаємозв'язок репресій та колаборації: причини та механізми.....	47
РОЗДІЛ 3. ОПІР ОКУПАЦІЇ В ТЕОРЕТИЧНИХ ІСТОРИЧНИХ ІНТЕРПРЕТАЦІЯХ.....	54
3.1. Теоретичні моделі антиокупаційних рухів: концептуальні рамки	54
3.2. Словенський рух опору: історіографічні інтерпретації та дискусії.....	61
3.3. Хорватський опір італійській окупації: історіографічні трактування та суперечності.....	68
3.4. Порівняльний аналіз моделей опору в Словенії та Хорватії	77
ВИСНОВКИ.....	86
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	91

ВСТУП

Актуальність дослідження

Актуальність дослідження зумовлюється необхідністю переосмислення італійської окупаційної політики на територіях Словенії та Хорватії в період 1941–1943 років як важливого, проте недостатньо опрацьованого аспекту історії Другої світової війни на Балканах. Упродовж тривалого часу ця проблематика залишалася на маргінесі наукових студій, поступаючись увагою дослідженням німецької окупації та діяльності югославського партизанського руху. В італійській історіографії післявоєнного періоду домінував наратив про «гуманну окупацію», що сприяв мінімізації масштабів репресій, депортацій і насильства щодо місцевого населення. Водночас югославська історіографічна традиція акцентувала переважно на героїчних аспектах збройного опору, не завжди приділяючи належну увагу специфіці функціонування італійської окупаційної адміністрації.

Суттєві зміни у вивченні цієї проблеми відбулися лише з початку 1990-х років, коли відкриття архівів та розпад Югославії створили умови для критичного перегляду усталених інтерпретацій. Сучасна історіографія дедалі частіше звертається до аналізу окупаційних режимів крізь призму структурного насильства, механізмів контролю, взаємодії окупаційної влади з місцевим населенням, а також різноманітних форм колаборації й опору. У цьому контексті італійська окупація Словенії та Хорватії постає як складна система управління, що поєднувала військовий примус, адміністративний контроль, політичні маніпуляції та культурні репресії.

Актуальність теми також зумовлена її значенням для розуміння сучасних процесів формування історичної пам'яті та національних ідентичностей у Центральній та Південно-Східній Європі, де досвід окупації та опору залишається важливим елементом політичного й суспільного дискурсу.

Мета дослідження

Метою дослідження є комплексний аналіз італійської окупаційної політики в Словенії та Хорватії у 1941–1943 роках через вивчення репресивних практик, форм колаборації та моделей антиокупаційного опору в порівняльній перспективі.

Завдання дослідження

Для досягнення поставленої мети передбачається розв'язання таких завдань:

- визначити джерельну базу та проаналізувати стан історіографічного опрацювання проблеми італійської окупації в словенському та хорватському контекстах;
- окреслити теоретико-методологічні підходи до аналізу тоталітарних окупаційних режимів, зокрема концепції структурного насильства, колоніального управління та зон контролю;
- проаналізувати репресивну політику італійської окупаційної влади як складову фашистської стратегії контролю;
- з'ясувати основні форми та моделі колаборації місцевого населення з окупаційною адміністрацією в Словенії та Хорватії;
- дослідити специфіку антиокупаційного опору, зокрема словенського та хорватського партизанських рухів;
- здійснити порівняльний аналіз моделей опору в обох регіонах та виявити чинники, що зумовили їхні відмінності.

Об'єкт дослідження

Об'єктом дослідження є історичний процес функціонування італійського окупаційного режиму на територіях Словенії та Хорватії в період Другої світової війни.

Предмет дослідження

Предметом дослідження є репресивна політика італійської окупаційної адміністрації, форми колаборації місцевого населення та структури антиокупаційного опору в словенському й хорватському регіонах у 1941–1943 роках.

Хронологічні межі

Хронологічні межі дослідження охоплюють 1941–1943 роки — період встановлення, функціонування та ліквідації італійської окупаційної влади на територіях Словенії та Хорватії.

Територіальні межі

Територіальні межі дослідження включають землі Словенії та Хорватії, що перебували під контролем Італійського королівства в роки Другої світової війни.

Наукова новизна

Наукова новизна роботи полягає у здійсненні комплексного порівняльного аналізу італійської окупаційної політики в Словенії та Хорватії з урахуванням сучасних теоретичних підходів до вивчення тоталітарних режимів. Дослідження спрямоване на подолання міфу про «гуманну окупацію» та виявлення механізмів адаптації фашистських стратегій до локальних умов.

Теоретичне значення

Теоретичне значення роботи полягає в уточненні понятійного апарату та розвитку міждисциплінарних підходів до аналізу репресій, колаборації та опору в умовах окупації.

Практичне значення

Практичне значення дослідження полягає в можливості використання його результатів у навчальних курсах з історії Другої світової війни, історії Балкан, історії тоталітарних режимів, а також у подальших наукових дослідженнях.

Структура роботи

Структура роботи складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА, ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ОКУПАЦІЇ

1.1. Огляд світової та регіональної історіографії італійської окупації, джерела

Історіографія італійської окупаційної політики в Словенії та Хорватії протягом 1941–1943 років пройшла складну еволюцію, відображаючи зміни політичних контекстів, методологічних парадигм та доступу до архівних джерел. Післявоєнні десятиліття характеризувалися домінуванням національних наративів, які конструювалися для легітимізації нових політичних режимів та формування колективної пам'яті про війну. Югославська історіографія зосереджувалася на героїчних аспектах партизанської боротьби, представляючи народно-визвольну війну як всенародне повстання проти фашизму та основу для створення соціалістичної Югославії. Італійська окупація в цьому наративі розглядалася як один із проявів фашистської агресії, але не отримувала детального аналізу через зосередженість на партизанському русі та його політичних досягненнях. Італійська історіографія того самого періоду формувала міф про гуманну окупацію, протиставляючи італійську політику німецькій жорстокості та замовчуючи масштаби італійських репресій, депортацій та військових злочинів.

Перші спроби систематичного дослідження італійської окупації з'явилися в югославській історіографії 1950-х років, коли почали публікуватися документальні збірки та монографії, присвячені окремим аспектам окупаційного режиму. Ці роботи базувалися переважно на партизанських архівах та свідченнях учасників опору, що створювало однобічну перспективу, яка підкреслювала італійське насильство та героїзм партизанів, але не аналізувала складність окупаційної адміністрації, форми співпраці місцевого населення з окупантами та внутрішні конфлікти в антиокупаційних рухах. Методологічно ці дослідження відповідали марксистській історіографії, яка інтерпретувала Другу світову війну як конфлікт між фашизмом та антифашизмом, між експлуаторськими класами та трудящими масами. Італійська окупація розглядалася як прояв

імперіалістичної експансії, яка мала на меті економічну експлуатацію окупованих територій та придушення національно-визвольних рухів.

Словенська історіографія в рамках соціалістичної Югославії розвивала специфічний наратив про італійську окупацію, який підкреслював загрозу італійзації словенського народу та роль Освободіної фронті в захисті словенської національної ідентичності. Tone Ferenc, один із провідних словенських істориків цього періоду, опублікував низку праць, присвячених італійській окупаційній політиці в Словенії, включаючи дослідження депортацій словенського населення до італійських концентраційних таборів. Ferenc показав, що італійці депортували десятки тисяч словенців, включаючи жінок, дітей та літніх людей, створюючи систему концентраційних таборів, де умови утримання призводили до високої смертності [33, с. 89]. Його роботи базувалися на архівних документах італійської окупаційної адміністрації, свідченнях депортованих та матеріалах словенського опору, що дозволило реконструювати масштаби та механізми італійських репресій.

Хорватська історіографія в рамках соціалістичної Югославії мала складніше завдання через необхідність інтерпретувати італійську окупацію в контексті існування Незалежної Держави Хорватія та усташівського режиму. Хорватські історики мусили балансувати між визнанням того, що частина хорватського населення підтримувала НДХ, та підкресленням антифашистського характеру хорватського партизанського руху. Fikreta Jelić-Vutić опублікувала дослідження усташівського руху, яке показало його фашистську ідеологію та терористичні методи, але водночас намагалася дистанціювати хорватський народ від усташівських злочинів, представляючи усташів як маргінальну групу, яка не мала широкої підтримки населення. Італійська окупація в хорватській історіографії розглядалася як чинник, який ускладнював ситуацію через анексію Далмації та конфлікти між італійцями та усташами за контроль над територією.

Італійська історіографія до 1990-х років залишалася в полоні міфу про гуманну окупацію, який був частиною ширшого наративу про "добрих італійців",

які нібито не були справжніми фашистами та ставилися до окупованого населення краще, ніж німці. Цей міф підтримувався через замовчування італійських військових злочинів, відсутність доступу до архівів та небажання італійського суспільства визнавати італійську відповідальність за фашистську агресію. Renzo De Felice, провідний італійський історик фашизму, у своїх працях зосереджувався на внутрішній політиці режиму Муссоліні, але не приділяв достатньої уваги італійській окупаційній політиці на Балканах. Його інтерпретація італійського фашизму як менш тоталітарного та менш жорстокого порівняно з німецьким нацизмом сприяла збереженню міфу про гуманну окупацію.

Методологічний поворот в історіографії італійської окупації відбувся в 1990-х роках після розпаду Югославії та відкриття архівів. Італійські історики нового покоління почали критично переосмислювати італійську окупаційну політику через аналіз архівних документів італійської армії, поліції та окупаційної адміністрації. Davide Rodogno опублікував дослідження італійської окупаційної політики в Середземномор'ї, яке показало, що італійці проводили систематичні репресії проти цивільного населення, включаючи масові розстріли заручників, спалення сіл та депортації до концентраційних таборів [46, с. 134]. Rodogno застосував порівняльний підхід, зіставляючи італійську окупаційну політику в різних регіонах, що дозволило виявити загальні закономірності та регіональні особливості італійського фашистського контролю.

Amedeo Osti Guerrazzi став одним із найважливіших дослідників італійських військових злочинів на Балканах. Його монографія про італійську армію в Словенії та Хорватії базувалася на детальному аналізі архівів італійської армії, включаючи накази командування, звіти про каральні операції та листування між військовими та цивільною адміністрацією [45, с. 178]. Osti Guerrazzi показав, що італійська армія проводила масштабні каральні операції проти цивільного населення у відповідь на партизанську діяльність, використовуючи тактику колективних покарань, яка передбачала знищення цілих сіл та розстріли заручників. Його дослідження спростувало міф про

гуманну окупацію, демонструючи, що італійське насильство було систематичним та санкціонованим вищим командуванням.

Richard Bosworth, провідний англомовний історик італійського фашизму, опублікував біографію Муссоліні, яка включала аналіз італійської зовнішньої політики та окупаційної практики [28, с. 267]. Bosworth показав, що італійська окупаційна політика відображала фашистську ідеологію, яка поєднувала імперські амбіції, расову ієрархію та прагнення до культурної асиміляції окупованих народів. Італійці розглядали Словенію як територію, яка мала бути повністю інтегрована в Італію через італійізацію, тоді як Хорватія розглядалася як сфера впливу, де італійці конкурували з німцями за гегемонію. Bosworth також проаналізував внутрішні конфлікти в італійському фашистському режимі, показуючи, що окупаційна політика часто була результатом компромісів між різними фракціями та інституціями.

Словенська історіографія після здобуття незалежності почала переосмислювати італійську окупацію в контексті формування словенської національної ідентичності. Borut Klabjan опублікував дослідження італійської політики італійізації в Словенії, яке показало, як італійці використовували адміністративне насильство, культурні репресії та економічний тиск для придушення словенської національної ідентичності [39, с. 223; 40, с. 245]. Klabjan застосував підходи з історії націоналізму та колоніальних студій, інтерпретуючи італійську політику італійізації як форму культурного геноциду, який мав на меті знищити словенську мову, культуру та історичну пам'ять. Його роботи базувалися на архівних документах італійської адміністрації, свідченнях словенців, які пережили італійізацію, та матеріалах словенського опору.

Jože Pirjevec, один із найавторитетніших словенських істориків, опублікував низку праць, присвячених італійсько-словенським відносинам у ХХ столітті, включаючи дослідження італійської окупації Словенії під час Другої світової війни. Pirjevec показав, що італійська окупаційна політика в Словенії була жорсткішою порівняно з іншими окупованими територіями через італійське прагнення повністю інтегрувати Словенію в Італію. Депортації словенського

населення до концентраційних таборів мали на меті створити демографічний простір для італійської колонізації, а заборона словенської мови та закриття словенських шкіл мали знищити словенську національну ідентичність. Pirjevec також проаналізував словенський опір проти італійської окупації, показуючи, як Освободілна фронта змогла мобілізувати населення на основі національних гасел та створити ефективну партизанську армію.

Хорватська історіографія після розпаду Югославії зіткнулася з викликом переосмислення італійської окупації в контексті складних дебатів про НДХ, усташівський режим та хорватський партизанський рух. Hrvoje Matković опублікував дослідження історії НДХ, яке намагалося збалансовано оцінити усташівський режим, визнаючи його фашистську природу та терористичні методи, але водночас показуючи, що частина хорватського населення підтримувала створення незалежної хорватської держави. Італійська окупація в цьому контексті розглядалася як чинник, який підривав легітимність НДХ через анексію Далмації, яка сприймалася хорватами як національна образа.

Zdravko Dizdar опублікував низку статей та монографій, присвячених італійській окупаційній політиці в Хорватії, включаючи дослідження італійсько-усташівських відносин та італійської економічної експлуатації окупованих територій [32, с. 312]. Dizdar показав, що італійці та усташі співпрацювали в боротьбі проти партизанів, але водночас конфліктували за контроль над територією та населенням. Італійці іноді захищали сербське населення від усташівського терору, створюючи зони, де серби могли знайти притулок, що викликало обурення усташів, які звинувачували італійців у підриві хорватської державності. Dizdar також проаналізував італійську економічну політику, показуючи, що італійці реквізували продовольство, сировину та робочу силу для потреб своєї військової машини, що погіршувало життєві умови населення та створювало матеріальну базу для невдоволення.

Ivo Goldstein та Slavko Goldstein опублікували дослідження Холокосту в НДХ, яке включало аналіз італійської ролі в захисті євреїв від усташівського терору. Італійці в окупованих районах Хорватії часто відмовлялися видавати

євреїв устахам, що рятувало тисячі життів. Ця політика відображала не гуманізм італійців, а їхнє прагнення зберегти контроль над окупованими територіями та продемонструвати свою незалежність від усташівського режиму. Goldstein та Goldstein показали, що італійський захист євреїв був тимчасовим та закінчився після італійської капітуляції в 1943 році, коли німці окупували італійську зону та почали депортації євреїв до таборів смерті.

Marko Attila Noare опублікував дослідження геноциду та опору в НДХ, яке включало аналіз італійської окупаційної політики в контексті усташівського терору проти сербів, євреїв та ромів. Ноаре показав, що італійська окупація створювала парадоксальну ситуацію, коли італійці одночасно були окупантами та захисниками частини населення від усташівського геноциду. Ця політика відображала італійське прагнення послабити усташівський режим та зберегти контроль над стратегічно важливими територіями, включаючи узбережжя Адріатики.

Egidio Ivetic та altri дослідники італійсько-балканських відносин почали вивчати італійську окупацію в контексті довгострокових історичних зв'язків між Італією та Балканами. Ця перспектива дозволила зрозуміти, що італійська окупаційна політика не була лише результатом фашистської ідеології, але й відображала історичні італійські амбіції на Балканах, які сягали ще XIX століття. Італійці розглядали Адріатику як "італійське озеро" та прагнули контролювати східне узбережжя для забезпечення своєї морської гегемонії.

Carlo Spartaco Capogreco опублікував дослідження італійських концентраційних таборів, яке включало аналіз таборів для словенських депортованих. Capogreco показав, що італійці створили систему концентраційних таборів на території Італії та окупованих територій, де утримувалися десятки тисяч людей в жахливих умовах. Смертність у цих таборах була високою через недостатнє харчування, відсутність медичної допомоги та жорстоке поводження з ув'язненими. Capogreco також проаналізував італійську бюрократію депортацій, показуючи, що депортації були систематичними та санкціонованими вищим командуванням.

Eric Gobetti опублікував дослідження італійсько-югославського кордону, яке включало аналіз італійської окупаційної політики в прикордонних регіонах. Gobetti показав, що італійці використовували окупацію для реалізації своїх довгострокових територіальних амбіцій, намагаючись створити "природний кордон" Італії на Балканах. Італійська політика італійзації в Словенії була частиною ширшого проєкту створення італійської національної держави, яка мала включати всі території з італійським населенням або історичними зв'язками з Італією.

James Burgwyn опублікував дослідження італійської зовнішньої політики під час Другої світової війни, яке включало аналіз італійської окупаційної політики на Балканах [29, с. 389]. Burgwyn показав, що італійська окупація була частиною ширшої стратегії створення італійської імперії в Середземномор'ї, яка мала конкурувати з німецькою гегемонією в Європі. Італійці прагнули контролювати Балкани для забезпечення доступу до сировини, робочої сили та стратегічних комунікаційних ліній. Burgwyn також проаналізував італійсько-німецькі відносини, показуючи, що італійці та німці часто конфліктували за контроль над окупованими територіями, що створювало можливості для місцевого населення маніпулювати цими конфліктами.

Stevan Pavlowitch опублікував дослідження історії Югославії під час Другої світової війни, яке включало аналіз італійської окупаційної політики в контексті загальної ситуації на Балканах. Pavlowitch показав, що італійська окупація була одним із чинників, які сприяли фрагментації Югославії та ескалації етнічних конфліктів. Італійці використовували етнічні розбіжності між югославськими народами для послаблення антиокупаційного руху, підтримуючи одні групи проти інших. Pavlowitch також проаналізував роль західних союзників, показуючи, що британці та американці спочатку мали обмежену інформацію про італійську окупаційну політику та поклалися на звіти своїх офіцерів зв'язку, які працювали з партизанами.

John Paul Newman опублікував дослідження Югославії в епоху світових воєн, яке включало аналіз італійської окупаційної політики в контексті

довгострокових конфліктів на Балканах [44, с. 423]. Newman показав, що італійська окупація загострила етнічні конфлікти між югославськими народами, створюючи умови для геноциду та масових переміщень населення. Усташівський терор проти сербів, італійська політика італійзації в Словенії та німецька окупація Сербії створили атмосферу тотального насильства, яка радикалізувала населення та робила компроміс неможливим.

Сучасна історіографія італійської окупації характеризується міждисциплінарними підходами, які поєднують історію, соціологію, антропологію та студії пам'яті. Дослідники використовують концепції структурного насильства, колоніального управління, етнополітичної інженерії та зон контролю для інтерпретації італійської окупаційної політики. Порівняльний аналіз італійської окупації в різних регіонах дозволяє виявити загальні закономірності та регіональні особливості фашистського контролю. Дослідження повсякденного життя під окупацією виявляє, як населення адаптувалося до окупаційних умов, які стратегії виживання використовувало та як формувалися практики співпраці та опору.

Дискусійні питання в сучасній історіографії включають оцінку масштабів італійських репресій, інтерпретацію італійського захисту євреїв та сербів від усташівського терору, аналіз мотивів колаборації та опору, та роль італійської окупації в формуванні післявоєнних національних ідентичностей. Італійські історики продовжують дебатовати про те, чи була італійська окупаційна політика менш жорстокою порівняно з німецькою, чи це лише міф, який підтримувався для збереження італійської національної гідності. Словенські та хорватські історики дискутують про роль комуністичної партії в антиокупаційному русі, про масштаби колаборації та про те, як історична пам'ять про окупацію використовується в сучасних політичних дебатах.

Критичне порівняння західної, словенської, хорватської та італійської історіографії виявляє, що інтерпретації італійської окупації суттєво різняться залежно від національної та ідеологічної позиції дослідників. Західна історіографія прагне збалансованого підходу, але часто відображає геополітичні

інтереси та ідеологічні упередження щодо комунізму. Словенська історіографія підкреслює загрозу італійзації та роль Освободіної фронті в захисті словенської національної ідентичності. Хорватська історіографія балансує між визнанням усташівських злочинів та дистанціюванням хорватського народу від усташівського режиму. Італійська історіографія поступово відмовляється від міфу про гуманну окупацію, але процес критичного переосмислення італійської відповідальності за фашистську агресію залишається незавершеним.

1.2. Теоретичні підходи до аналізу тоталітарних окупаційних режимів

Аналіз тоталітарних окупаційних режимів вимагає застосування комплексу теоретичних моделей, які дозволяють зрозуміти механізми функціонування систем контролю, взаємодію між окупаційною владою та місцевим населенням, формування колабораційних структур та передумови збройного опору. Окупаційні режими не є монолітними утвореннями, а складними системами, які поєднують адміністративне насильство, економічну експлуатацію, культурні репресії та політичну маніпуляцію. Теоретичне осмислення цих систем розвивалося протягом десятиліть, відображаючи зміни методологічних парадигм та інтелектуальних традицій у різних дисциплінах.

Концепція тоталітаризму, сформульована в середині ХХ століття, стала першою спробою теоретично осмислити природу фашистських та комуністичних режимів. Hannah Arendt у своїй праці про походження тоталітаризму запропонувала модель, яка підкреслювала роль ідеології, терору та масової мобілізації в тоталітарних системах. Arendt показала, що тоталітарні режими прагнуть повного контролю над суспільством через знищення приватної сфери, атомізацію індивідів та створення атмосфери постійного страху. Окупаційні режими, створені тоталітарними державами, відтворювали ці механізми контролю на окупованих територіях, адаптуючи їх до локальних умов. Італійська окупація Словенії та Хорватії демонструє, як фашистський режим намагався імплементувати тоталітарні практики контролю в умовах, де

окупаційна влада мала обмежені ресурси та стикалася з опором місцевого населення [28, с. 156].

Carl Joachim Friedrich та Zbigniew Brzezinski розвинули концепцію тоталітаризму, запропонувавши модель, яка включала шість характеристик тоталітарних режимів: офіційну ідеологію, єдину масову партію, систему терористичного поліцейного контролю, монополію на засоби комунікації, монополію на озброєння та централізовану економіку. Ця модель дозволяє аналізувати окупаційні режими через вивчення того, як окупаційна влада намагалася встановити контроль над цими сферами. Італійська окупаційна адміністрація в Словенії прагнула встановити повний контроль через заборону словенської мови, закриття словенських шкіл, депортації потенційних опонентів та створення мережі інформаторів [39, с. 78]. У Хорватії італійці мали складніше завдання через існування НДХ, яка претендувала на суверенітет, що створювало конфлікти між італійською окупаційною владою та усташівським режимом [32, с. 89].

Критика концепції тоталітаризму з'явилася в 1960-х роках, коли дослідники почали вказувати на її обмеженість та ідеологічну заангажованість. Revisionist historians показали, що тоталітарні режими не були монолітними та всемогутніми, а характеризувалися внутрішніми конфліктами, бюрократичною неефективністю та обмеженою здатністю контролювати суспільство [16, с. 62]. Ця критика стимулювала розвиток нових теоретичних підходів, які зосереджувалися на повсякденних практиках влади, агентності індивідів та локальних варіаціях у функціонуванні режимів. Дослідження окупаційних режимів почали враховувати, що окупаційна влада не могла повністю контролювати окуповані території та мусила покладатися на співпрацю місцевих еліт, адміністративних структур та частини населення.

Концепція структурного насильства, розроблена Johan Galtung, надає теоретичні рамки для аналізу того, як окупаційні режими використовують не лише пряме фізичне насильство, але й структурні механізми, які обмежують можливості індивідів та груп задовольняти свої базові потреби. Структурне

насильство включає економічну експлуатацію, соціальну дискримінацію, культурні репресії та політичне виключення. Італійська окупаційна політика в Словенії демонструє всі форми структурного насильства: економічна експлуатація через реквізиції продовольства та сировини, соціальна дискримінація через заборону словенської мови в публічній сфері, культурні репресії через закриття словенських культурних інституцій та політичне виключення через депортації словенських еліт [33, с. 134]. Структурне насильство створювало умови для формування опору, оскільки воно робило нейтралітет неможливим та змушувало населення обирати між співпрацею з окупантами та приєднанням до партизанів [42, с. 45].

Теорія колоніального управління надає інструменти для аналізу окупаційних режимів через призму колоніальних практик контролю. Frederick Cooper та Ann Laura Stoler показали, що колоніальні режими використовували комбінацію прямого та непрямого управління, покладаючись на співпрацю місцевих еліт та створення адміністративних структур, які опосередковували відносини між колоніальною владою та місцевим населенням. Італійська окупаційна політика на Балканах відображала колоніальні амбіції фашистського режиму, який розглядав Середземномор'я як простір для італійської експансії [36, с. 112]. Італійці застосовували колоніальні практики, включаючи расову ієрархію, культурну асиміляцію та економічну експлуатацію. Політика італійзації в Словенії була формою культурного колоніалізму, який мав на меті знищити словенську національну ідентичність та інтегрувати Словенію в італійську національну державу [40, с. 223].

Концепція етнополітичної інженерії, розроблена дослідниками націоналізму та етнічних конфліктів, дозволяє аналізувати, як окупаційні режими маніпулювали етнічними ідентичностями для досягнення своїх політичних цілей. Rogers Brubaker показав, що етнічні категорії не є природними, а конструюються через політичні практики, які визначають, хто належить до певної групи та які права та обов'язки з цим пов'язані. Окупаційні режими використовували етнополітичну інженерію для розділення населення, створення

привілейованих груп, які співпрацювали з окупантами, та маргіналізації груп, які розглядалися як ворожі [31, с. 167]. Італійська окупаційна політика в Хорватії демонструє етнополітичну інженерію через італійську підтримку сербського населення проти усташівського терору. Італійці створювали зони, де серби могли знайти притулок, що мало на меті послабити усташівський режим та зберегти італійський контроль над стратегічно важливими територіями [32, с. 201]. Ця політика не відображала італійський гуманізм, а була інструментом політичної маніпуляції, який використовував етнічні розбіжності для досягнення італійських стратегічних цілей [23, с. 245].

Теорія зон контролю, розроблена дослідниками партизанської війни та повстанських рухів, надає рамки для аналізу того, як окупаційні режими та антиокупаційні рухи конкурували за контроль над територією та населенням. Stathis Kalyvas у своєму дослідженні логіки насильства в громадянській війні показав, що контроль над територією визначає форми насильства, які використовують конфліктуючі сторони. У зонах повного контролю насильство є селективним та спрямованим проти конкретних індивідів, які підозрюються в співпраці з ворогом. У зонах оспорюваного контролю насильство є неселективним та масовим, оскільки жодна сторона не має достатньої інформації для ідентифікації своїх прихильників та ворогів. Італійська окупація Словенії та Хорватії створювала різні зони контролю: міста та комунікаційні лінії перебували під італійським контролем, тоді як гірські та лісові райони контролювалися партизанами [38, с. 23]. Зони оспорюваного контролю характеризувалися високим рівнем насильства з обох боків, оскільки італійці проводили каральні операції проти цивільного населення, підозрюваного в підтримці партизанів, а партизани карали тих, хто співпрацював з італійцями [45, с. 189].

Концепція репресивних адміністрацій, розроблена дослідниками державного насильства, дозволяє аналізувати інституційні механізми, через які окупаційні режими здійснювали контроль. Christian Gerlach показав, що масове насильство не є результатом ірраціональної ненависті, а організовується через

бюрократичні структури, які планують, координують та виконують репресивні операції. Італійська окупаційна адміністрація в Словенії та Хорватії включала військові, поліційні та цивільні структури, які співпрацювали в проведенні депортацій, інтернувань та каральних операцій [29, с. 267]. Накази про колективні покарання видавалися вищим командуванням та виконувалися місцевими військовими підрозділами, які мали широку свободу дій у виборі методів репресій [50, с. 78]. Бюрократизація насильства дозволяла італійським офіцерам дистанціюватися від моральної відповідальності за свої дії, представляючи їх як виконання наказів та військову необхідність [43, с. 134].

Теорія політики розділення, розроблена дослідниками колоніалізму та окупаційних режимів, показує, як окупаційна влада використовує стратегію "розділяй та володарюй" для послаблення опору. Mahmood Mamdani у своєму дослідженні колоніального управління в Африці показав, що колоніальні режими створювали адміністративні структури, які розділяли населення на привілейовані та маргіналізовані групи, використовуючи етнічні, релігійні та соціальні розбіжності. Італійська окупаційна політика в Хорватії демонструє політику розділення через італійську підтримку різних груп проти усташівського режиму [22, с. 156]. Італійці підтримували сербів проти усташів, хорватських автономістів проти централістів та локальні еліти проти загальнонаціональних політичних рухів. Ця політика створювала фрагментований політичний ландшафт, який ускладнював формування єдиного антиокупаційного руху [44, с. 89].

Соціологічні теорії колаборації надають рамки для аналізу того, чому індивіди та групи співпрацюють з окупаційними режимами. Stanley Hoffmann у своєму дослідженні колаборації у Франції під час Другої світової війни запропонував типологію, яка розрізняє ідеологічну, опортуністичну та вимушену колаборацію. Ідеологічна колаборація базується на політичних переконаннях, які збігаються з ідеологією окупантів. Опортуністична колаборація мотивована прагненням отримати економічні вигоди, соціальний статус або політичну владу. Вимушена колаборація є результатом тиску

окупаційної влади, яка змушує індивідів співпрацювати під загрозою репресій [49, с. 112]. Італійська окупація Словенії та Хорватії породжувала всі форми колаборації: ідеологічну серед тих, хто поділяв фашистські переконання або підтримував італійську анексію; опортуністичну серед тих, хто прагнув отримати економічні вигоди від співпраці з італійцями; вимушену серед тих, хто співпрацював під загрозою депортації або репресій проти родини [27, с. 34].

Теорії опору та повстанських рухів надають інструменти для аналізу передумов формування антиокупаційних рухів та стратегій їхньої діяльності. James Scott у своєму дослідженні форм опору показав, що опір не обмежується збройним повстанням, а включає повсякденні практики, які підривають владу окупантів: саботаж, ухилення від виконання наказів, приховування інформації та підтримку партизанів [15, с. 67]. Мао Zedong у своїх працях про партизанську війну сформулював стратегію, яка підкреслювала роль мобілізації населення, створення баз у важкодоступних районах та поступового розширення контролю над територією. Словенський та хорватський партизанські рухи застосовували ці стратегії, створюючи бази в гірських районах, мобілізуючи населення на основі національних та соціальних гасел та поступово розширюючи свій контроль [30, с. 145].

Антропологічні підходи до вивчення насильства надають рамки для аналізу того, як насильство впливає на соціальні відносини, культурні практики та індивідуальний досвід. Veena Das показала, що насильство не є зовнішнім шоком, який руйнує соціальний порядок, а стає частиною повсякденного життя, яка трансформує соціальні відносини та культурні значення. Італійська окупація створювала атмосферу постійного насильства, яка змінювала соціальні норми, руйнувала довіру між людьми та створювала нові форми солідарності [25, с. 23]. Депортації словенських родин до концентраційних таборів руйнували соціальні зв'язки та створювали травматичний досвід, який впливав на формування післявоєнної словенської ідентичності [26, с. 34].

Теорія раціонального вибору застосовується для аналізу поведінкових стратегій індивідів під окупацією. Ця теорія припускає, що індивіди роблять

раціональні рішення, зважаючи витрати та вигоди різних варіантів поведінки. Під окупацією індивіди мусять обирати між співпрацею з окупантами, нейтралітетом та приєднанням до опору, оцінюючи ризики та можливі вигоди кожного варіанту [14, с. 89]. Італійські репресії підвищували витрати нейтралітету, оскільки італійці застосовували колективні покарання, які карали цілі громади за дії партизанів [45, с. 201]. Це змушувало населення обирати між співпрацею з італійцями, яка надавала певний захист, та приєднанням до партизанів, які обіцяли захист від італійських репресій та визволення від окупації [48, с. 56].

Постколоніальні теорії надають критичну перспективу для аналізу окупаційних режимів через вивчення того, як окупанти конструювали расові та культурні ієрархії для легітимізації свого панування. Edward Said показав, що колоніальні режими створювали дискурси, які представляли колонізованих як нижчих, нецивілізованих та нездатних до самоврядування. Італійська фашистська ідеологія конструювала словенців як слов'янський народ, який мав бути асимільований в італійську цивілізацію [36, с. 178]. Італійська пропаганда представляла італійізацію як цивілізаційну місію, яка мала принести прогрес та культуру відсталим слов'янським народам [28, с. 234]. Ця расова ієрархія легітимізувала італійське насильство, представляючи його як необхідний засіб для цивілізування словенців [39, с. 156].

Застосування цих теоретичних моделей до італійської окупації Словенії та Хорватії дозволяє зрозуміти, як фашистський режим намагався встановити тоталітарний контроль на окупованих територіях, які механізми насильства використовувалися для придушення опору, як формувалися колабораційні структури та які чинники сприяли виникненню антиокупаційних рухів [49, с. 167]. Італійська окупаційна політика в Словенії була ближчою до колоніальної моделі, яка передбачала повну інтеграцію території в італійську державу через італійізацію [40, с. 267]. У Хорватії італійці застосовували модель непрямого управління, покладаючись на співпрацю з НДХ, але водночас конкуруючи з усташівським режимом за контроль над територією [32, с. 289]. Ці різні моделі

окупації створювали різні умови для формування колаборації та опору, що пояснює відмінності між словенським та хорватським партизанськими рухами [42, с. 178].

1.3. Поняття «репресії», «колаборація» та «опір» у сучасних наукових дискурсах

Концептуальний апарат, який використовується для аналізу окупаційних режимів, потребує ретельного теоретичного обґрунтування, оскільки термінологічна неточність може призвести до спрощення складних історичних процесів. Поняття «репресії», «колаборація» та «опір» пройшли тривалу еволюцію в науковому дискурсі, набуваючи різних значень залежно від дисциплінарних традицій, ідеологічних контекстів та методологічних підходів. Сучасна історична наука прагне відійти від моралізаторських оцінок та зосередитися на аналітичному розумінні механізмів, які визначали поведінку як окупаційної влади, так і окупованого населення.

Репресії як аналітична категорія розглядаються в кількох дисциплінарних контекстах. Політична теорія визначає репресії як систематичне застосування державного насильства для придушення опозиції та забезпечення контролю над населенням. Ця дефініція передбачає наявність інституційних механізмів, які легітимізують насильство через правові норми, адміністративні процедури та ідеологічні обґрунтування. Італійська окупаційна адміністрація в Словенії створила правову базу для репресій, запровадивши спеціальні трибунали, які засуджували цивільних осіб за підозрою у підтримці партизанів [45, с. 102]. Соціологія насильства розглядає репресії як форму соціального контролю, спрямовану не лише на покарання конкретних осіб, але й на залякування всього населення. Сарогесо аналізує систему концентраційних таборів у фашистській Італії як інструмент масового залякування, який мав продемонструвати неминучість покарання за будь-які прояви непокори [29, с. 223].

Антропологія насильства пропонує розрізняти пряме та структурне насильство, що дозволяє побачити репресії не лише як фізичне знищення чи ув'язнення, але й як систему обмежень, які руйнують соціальні зв'язки та

культурну ідентичність. Італійська політика італійзації в Словенії передбачала заборону словенської мови в школах, закриття культурних товариств, зміну топонімів, що становило форму культурного насильства [40, с. 45]. Дослідження геноциду розглядають репресії в контексті масового знищення етнічних груп, хоча італійська окупаційна політика не мала на меті фізичне винищення словенців чи хорватів, на відміну від нацистської політики щодо євреїв. Проте масштаби депортацій, умови утримання в концентраційних таборах та колективні покарання цивільного населення дозволяють говорити про елементи геноцидальної практики [29, с. 267].

Сучасні дослідники наголошують на необхідності розрізняти різні типи репресій залежно від їхніх цілей та методів. Превентивні репресії спрямовані на запобігання потенційній загрозі, каральні репресії є відповіддю на конкретні дії опору, символічні репресії мають демонстративний характер та призначені для залякування. Італійська окупаційна адміністрація застосовувала всі три типи: превентивні депортації підозрюваних у симпатіях до партизанів, каральні операції проти сіл, які підтримували партизанів, публічні страти як символічне покарання [45, с. 134]. *Osti Guerrazzi* показує, що італійська армія в Словенії перейшла від вибіркових репресій до масового терору після посилення партизанської активності в 1942 році, що свідчить про зв'язок між інтенсивністю опору та масштабами репресій.

Колаборація як поняття є одним із найбільш дискусійних у дослідженнях окупаційних режимів. Термін виник у французькому контексті для опису співпраці режиму Віші з нацистською Німеччиною, але згодом набув ширшого значення. Історична наука розрізняє колаборацію на державному рівні, коли формально незалежні уряди співпрацюють з окупантами, та індивідуальну чи групову колаборацію, коли окремі особи чи організації вступають у співпрацю з окупаційною владою. Незалежна Держава Хорватія представляла приклад державної колаборації, хоча відносини між усташівським режимом та італійською окупаційною адміністрацією були складними та конфліктними через територіальні суперечки [32, с. 115].

Соціологія колаборації пропонує типологію, яка враховує мотиви та форми співпраці з окупантами. Ідеологічна колаборація базується на спільності політичних переконань, зокрема антикомунізму, що було характерно для словенських консервативних груп, які розглядали комуністичних партизанів як більшу загрозу, ніж італійських окупантів [42, с. 89]. Економічна колаборація пов'язана з матеріальними інтересами: підприємці, які отримували замовлення від окупаційної адміністрації, торговці, які постачали товари італійським військам, чиновники, які зберігали свої посади. Примусова колаборація виникає в ситуаціях, коли населення не має альтернативи: мобілізація на примусові роботи, необхідність співпраці для виживання, тиск з боку окупаційної влади. Опортуністична колаборація характеризується використанням окупації для особистого збагачення чи сведення рахунків з ворогами.

Політична теорія розглядає колаборацію як форму адаптації до нових владних структур, яка може бути раціональною стратегією виживання в умовах окупації. Ця перспектива дозволяє відійти від моралізаторських оцінок та зрозуміти, що колаборація не завжди була результатом ідеологічної прихильності до окупантів. Багато чиновників, які продовжували працювати під італійською адміністрацією, робили це не через підтримку фашизму, а через необхідність забезпечувати функціонування базових соціальних служб. Проте ця перспектива не знімає питання про моральну відповідальність тих, хто активно сприяв репресивній політиці окупантів.

Memory studies аналізують, як колаборація стала об'єктом історичної пам'яті та політичних маніпуляцій у післявоєнний період. У Югославії колаборанти були піддані жорстким репресіям, а їхня діяльність інтерпретувалася виключно як зрада національних інтересів. Після розпаду Югославії в деяких країнах відбулася ревізія цих оцінок, коли частина колаборантів почала розглядатися як борці проти комунізму [32, с. 156]. Pirjevec показує, що питання колаборації залишається політично чутливим у сучасних словенському та хорватському суспільствах, де історична пам'ять про Другу світову війну продовжує впливати на політичні дискусії [47].

Опір як концепція охоплює широкий спектр дій, спрямованих проти окупаційної влади. Теорія колективної дії розглядає опір як форму соціальної мобілізації, яка вимагає організації, ресурсів та ідеологічного обґрунтування. Словенський партизанський рух представляв приклад високоорганізованого опору, який базувався на комуністичній ідеології, підтримці частини населення та зовнішній допомозі від Радянського Союзу [30, с. 89]. Kregar аналізує, як словенські партизани створили паралельні структури влади на окупованій території, що дозволило їм конкурувати з італійською адміністрацією за лояльність населення [42, с. 112].

Соціальна антропологія розрізняє активний та пасивний опір. Активний опір включає збройну боротьбу, саботаж, диверсії, тоді як пасивний опір проявляється в ухиленні від виконання розпоряджень окупаційної влади, збереженні національної ідентичності, підтримці підпільних організацій. Італійська окупаційна адміністрація стикалася з обома формами опору: партизанські загони здійснювали військові операції проти італійських військ, тоді як цивільне населення саботувало реквізиції продовольства, ховало підозрюваних у підтримці партизанів, зберігало словенську мову та культурні практики [45, с. 167].

Дослідження партизанської війни розглядають опір як військову стратегію, яка базується на підтримці населення, знанні місцевості та гнучкості тактики. Югославські партизани успішно застосували модель народно-визвольної війни, яка передбачала поетапне нарощування сил від підпільної діяльності до створення регулярних військових формувань. Dimitrijević показує, що словенські партизани отримували зброю та підготовку від Радянського Союзу, що посилювало їхню боєздатність [30, с. 123]. Проте успіх партизанського руху залежав не лише від зовнішньої допомоги, але й від здатності мобілізувати місцеве населення та створити ефективну організаційну структуру.

Гендерні студії звертають увагу на роль жінок у русі опору, яка часто залишалася поза увагою традиційної історіографії. Жінки брали участь у партизанській боротьбі як бійці, медсестри, зв'язкові, а також підтримували опір

через забезпечення партизанів продовольством, одягом та інформацією. Đureinović аналізує участь ромських жінок у русі опору, показуючи, що маргіналізовані групи також долучалися до антиокупаційної боротьби [33, с. 78].

Взаємозв'язок між репресіями, колаборацією та опором є ключовим для розуміння динаміки окупаційних режимів. Репресії провокували опір, але водночас створювали умови для колаборації, оскільки частина населення шукала захисту у співпраці з окупантами. Опір посилював репресії, оскільки окупаційна влада намагалася придушити партизанський рух через масовий терор. Колаборація послаблювала опір, оскільки колаборанти надавали окупантам інформацію про партизанів та їхніх підтримувачів. Ця складна взаємодія визначала досвід населення під італійською окупацією та формувала різні стратегії виживання.

Застосування цих понять до італійської окупації Словенії та Хорватії вимагає врахування регіональних особливостей. У Словенії репресії були масштабнішими через інтенсивність партизанської боротьби, колаборація мала переважно ідеологічний характер, опір був високоорганізованим та ефективним. У Хорватії ситуація була складнішою через наявність усташівського режиму, який сам проводив репресії, що створювало багаторівневу систему насильства. Італійська окупаційна політика в обох регіонах демонструє, що репресії, колаборація та опір не були ізольованими явищами, а становили взаємопов'язані елементи окупаційної системи, які визначали соціальні, політичні та культурні процеси під час війни.

РОЗДІЛ 2. РЕПРЕСИВНО-КОЛАБОРАЦІЙНИЙ ВИМІР ІТАЛІЙСЬКОГО ОКУПАЦІЙНОГО РЕЖИМУ

2.1. Репресивна політика Італії як складова фашистської стратегії контролю

Італійська репресивна політика на окупованих територіях Словенії та Хорватії у 1941–1943 рр. становила органічну частину фашистської стратегії контролю, яка поєднувала ідеологічні настанови режиму Муссоліні з прагматичними потребами військової адміністрації. Фашистська доктрина розглядала Балкани як простір для відновлення Римської імперії, що передбачало не лише військове завоювання, але й культурну трансформацію регіону через італійізацію та підпорядкування слов'янського населення. Ця ідеологічна рамка визначала характер репресивних практик, які мали забезпечити швидке встановлення контролю над територіями, придушення будь-яких форм опору та створення умов для довготривалого італійського панування. Bosworth демонструє, що фашистська пропаганда представляла італійську присутність на Балканах як цивілізаційну місію, спрямовану на "облагородження" слов'янських народів, що виправдовувало застосування насильства проти тих, хто чинив опір цьому процесу [28].

Адміністративна модель італійської окупації в Словенії відрізнялася від практик у Хорватії через різний статус цих територій. Любляна та прилеглі райони були анексовані Італією та перетворені на провінцію Любляна (*Provincia di Lubiana*), що передбачало пряме італійське управління та застосування італійського законодавства. Osti Guerrazzi показує, що ця анексія супроводжувалася створенням розгалуженої системи контролю, яка включала військову адміністрацію, поліцейські структури, спеціальні трибунали та концентраційні табори [45, с. 78]. Італійська влада запровадила воєнний стан, який надавав військовим командирам необмежені повноваження у застосуванні репресій проти цивільного населення. Хорватія формально залишалася незалежною державою під управлінням усташівського режиму, що обмежувало можливості італійської адміністрації у проведенні репресивної політики. Проте

італійські окупаційні війська контролювали значні території Далмації та прибережних районів, де вони мали власну систему управління та каральних органів [32, с. 134].

Депортації та інтернування становили центральний елемент італійської репресивної політики в Словенії. Сарогесо детально аналізує систему концентраційних таборів, створену італійською адміністрацією для утримання цивільних осіб, підозрюваних у підтримці партизанів [29, с. 189]. Перші масові депортації розпочалися влітку 1941 року, коли італійська влада вирішила ізолювати потенційних підтримувачів опору від партизанських загонів. Депортації мали превентивний характер: італійці заарештовували не лише тих, хто брав участь у партизанській діяльності, але й членів їхніх родин, інтелігенцію, священників, учителів, які могли б стати організаторами опору. За різними оцінками, від 25 до 30 тисяч словенців були депортовані до італійських концентраційних таборів на території Італії та окупованих балканських територій. Найбільшим табором був Раб (Rab) на однойменному острові в Адріатичному морі, де утримувалося понад 15 тисяч в'язнів у жахливих умовах, що призводило до високої смертності від голоду, хвороб та виснаження [29, с. 212].

Умови утримання в італійських концентраційних таборах суперечили міжнародним нормам, встановленим Женевською конвенцією. В'язні перебували під відкритим небом або в непридатних для проживання бараках, отримували мінімальні харчові пайки, позбавлялися медичної допомоги. Сарогесо наводить свідчення в'язнів, які описують систематичне знущання з боку італійської охорони, примусові роботи, побиття та тортури [29, с. 234]. Італійська адміністрація виправдовувала ці умови військовою необхідністю та браком ресурсів, проте документи свідчать, що жорстоке поводження з в'язнями було свідомою політикою, спрямованою на деморалізацію словенського населення та придушення опору. Смертність у таборі Раб досягала 15-20 відсотків, що дозволяє говорити про геноцидальний характер італійської політики інтернування.

Колективні покарання становили ще один інструмент італійської репресивної політики. Італійська військова доктрина передбачала застосування принципу колективної відповідальності, коли за дії партизанів каралося ціле село або район. Osti Guerrazzi описує численні випадки, коли італійські війська спалювали села, розстрілювали заручників, реквізували все продовольство та худобу як покарання за підтримку партизанів [45, с. 156]. Ця тактика мала подвійну мету: покарати населення за співпрацю з партизанами та залякати інших, щоб вони не наважувалися підтримувати опір. Проте колективні покарання часто досягали протилежного ефекту, посилюючи ненависть до окупантів та збільшуючи підтримку партизанського руху серед населення.

Італійська поліцейська система на окупованих територіях включала кілька структур, які виконували репресивні функції. Карабінєри (Carabinieri) здійснювали поліцейські операції в містах та контролювали дотримання окупаційних розпоряджень. Військова поліція (Polizia Militare) відповідала за безпеку італійських військових об'єктів та боротьбу з партизанами. Спеціальні підрозділи OVRA (Organizzazione per la Vigilanza e la Repressione dell'Antifascismo) займалися виявленням та придушенням антифашистської діяльності. Ці структури співпрацювали з місцевими колабораціоністськими формуваннями, які надавали інформацію про підозрюваних у підтримці партизанів [45, с. 178]. Klabjan показує, що італійська поліцейська система використовувала методи, характерні для колоніальних режимів: масові обшуки, арешти без судового рішення, тортури під час допитів, позасудові страти [39, с. 89].

Спеціальні трибунали, створені італійською адміністрацією, формально мали забезпечувати правовий порядок, проте насправді функціонували як інструмент легітимізації репресій. Ці трибунали розглядали справи цивільних осіб, звинувачених у підтримці партизанів, саботажі, поширенні антиіталійської пропаганди. Судові процеси були формальністю: обвинувачені позбавлялися права на захист, вироки виносилися на підставі свідчень, отриманих під тортурами, апеляції не приймалися. Смертні вироки виконувалися публічно, щоб

заякати населення [45, с. 201]. Osti Guerrazzi наводить статистику, яка свідчить, що італійські трибунали в Словенії засудили до страти понад тисячу осіб, тоді як тисячі інших отримали тривалі терміни ув'язнення.

Італійська репресивна політика в Хорватії мала інший характер через складні відносини з усташівським режимом. Італійці контролювали Далмацію та прибережні райони, де вони створили власну адміністрацію, проте внутрішні райони залишалися під управлінням НДХ. Dizdar показує, що італійська адміністрація в Далмації проводила менш жорстку політику порівняно зі Словенією, оскільки партизанський рух тут був слабшим, а населення менш схильним до опору [32, с. 167]. Проте італійці застосовували репресії проти сербського населення, яке підтримувало четників, та проти комуністичних партизанів. Італійська політика в Хорватії характеризувалася прагматизмом: італійці захищали сербів від усташівського терору не з гуманітарних міркувань, а щоб послабити вплив НДХ та зміцнити власні позиції в регіоні.

Ідеологічне обґрунтування італійської репресивної політики базувалося на фашистській доктрині, яка розглядала слов'янські народи як нижчі раси, що потребували італійського керівництва. Gillette аналізує расові теорії італійського фашизму, які передбачали ієрархію народів, у якій італійці посідали вищу позицію як спадкоємці Римської імперії [36, с. 145]. Ця расова ідеологія виправдовувала застосування насильства проти словенців та хорватів, які чинили опір італійському пануванню. Фашистська пропаганда представляла партизанів як бандитів та комуністичних терористів, що легітимізувало найжорстокіші репресії проти них та їхніх підтримувачів. Bosworth показує, що італійська преса та радіо систематично дегуманізували слов'янське населення, представляючи його як варварів, які потребували цивілізаційного впливу Італії [28].

Військова доктрина італійської армії також впливала на характер репресивної політики. Італійські генерали, які командували окупаційними військами, мали досвід колоніальних воєн у Лівії та Ефіопії, де вони застосовували жорстокі методи придушення опору, включаючи використання отруйних газів, масові страти, спалення сіл. Mallett демонструє, що італійська

армія на Балканах використовувала ті самі методи, які вона застосовувала в африканських колоніях, розглядаючи словенців та хорватів як колоніальних підданих, а не як європейське населення [43, с. 234]. Ця колоніальна ментальність пояснює жорстокість італійської репресивної політики, яка суперечила міфу про "доброго італійця".

Регіональні відмінності в італійській репресивній політиці відображали різну інтенсивність партизанської боротьби та стратегічне значення територій. У Словенії, де партизанський рух був найсильнішим, італійці застосовували найжорстокіші репресії, створюючи концентраційні табори, проводячи масові депортації, спалюючи села. У Далмації, де опір був слабшим, італійська політика була м'якшою, хоча й там застосовувалися арешти, інтернування та колективні покарання. Valkovec та Flajšman показують, що в прикордонних районах між італійською та німецькою зонами окупації італійці намагалися продемонструвати ефективність свого управління, щоб виправдати територіальні претензії перед німецькими союзниками [25, с. 34; 26, с. 41].

Взаємодія між італійською репресивною політикою та партизанським рухом мала діалектичний характер. Репресії провокували опір, оскільки населення, яке втратило родичів у концентраційних таборах або стало свідком спалення сіл, приєднувалося до партизанів. Водночас посилення партизанської активності призводило до ескалації репресій, оскільки італійська адміністрація намагалася придушити опір через масовий терор. Kregar аналізує цю динаміку, показуючи, що італійська репресивна політика не досягла своєї мети: замість придушення опору вона посилила його, перетворивши словенський партизанський рух на одну з найефективніших антиокупаційних сил у Європі [42, с. 167].

Італійська історіографія тривалий час замовчувала масштаби репресій, зосереджуючись на міфі про "доброго італійця". Лише в останні десятиліття італійські дослідники почали критично переосмислювати роль своєї країни в окупаційній політиці. Osti Guerrazzi, Carogreco та інші історики опублікували документи, які свідчать про систематичний характер італійських репресій та

їхню відповідність фашистській ідеології [45; 29]. Словенська історіографія завжди наголошувала на жорстокості італійської окупації, використовуючи це як аргумент для легітимізації партизанського руху. Хорватська історіографія приділяє менше уваги італійським репресіям, зосереджуючись на злочинах усташівського режиму та німецьких окупантів. Західна історіографія прагне об'єктивного аналізу, порівнюючи італійську репресивну політику з німецькою, угорською та болгарською окупаціями югославських територій.

Репресивна політика Італії створила структурні умови для колаборації та опору. Частина населення, яка прагнула уникнути репресій, шукала захисту у співпраці з італійською адміністрацією, надаючи інформацію про партизанів, вступаючи до колабораціоністських формувань, підтримуючи італійську владу. Інша частина населення, яка постраждала від репресій або стала свідком насильства, приєднувалася до партизанського руху, розглядаючи збройну боротьбу як єдиний спосіб захисту від окупантів. Ця поляризація суспільства була прямим наслідком італійської репресивної політики, яка не залишала простору для нейтралітету та змушувала населення обирати між колаборацією та опором.

2.2. Моделі колаборації в теорії та їх прояви у Словенії

Теоретичне осмислення колаборації як соціального та політичного феномену пройшло тривалу еволюцію від моралізаторських оцінок післявоєнного періоду до складних аналітичних моделей, які враховують множинність мотивів, контекстів та форм співпраці з окупаційною владою. Сучасна історична наука розглядає колаборацію не як монолітне явище, а як спектр поведінкових стратегій, які населення окупованих територій обирало в умовах обмеженої свободи дії. Класифікація моделей колаборації базується на кількох критеріях: мотивація співпраці, ступінь добровільності, інституційний рівень взаємодії, характер діяльності та наслідки для окупаційного режиму. Ці моделі не є взаємовиключними: одна особа чи група могла одночасно

демонструвати кілька типів колаборації залежно від обставин та часового періоду.

Примусова колаборація виникає в ситуаціях, коли населення не має реальної альтернативи співпраці з окупантами через загрозу фізичного насильства, економічного тиску чи соціальної маргіналізації. Ця модель передбачає, що співпраця є результатом зовнішнього примусу, а не внутрішнього переконання. Італійська окупаційна адміністрація в Словенії систематично застосовувала примус для забезпечення співпраці місцевого населення. Мобілізація на примусові роботи, реквізиції продовольства, необхідність отримувати дозволи на пересування створювали ситуації, коли населення мусило взаємодіяти з італійською владою для забезпечення базових потреб виживання. *Osti Guerrazzi* описує випадки, коли італійська адміністрація змушувала словенських селян постачати продовольство для італійських військ під загрозою конфіскації майна або депортації до концентраційних таборів [45, с. 223]. Ця форма колаборації не передбачала ідеологічної лояльності до окупантів, але створювала матеріальну базу для функціонування окупаційного режиму.

Опортуністична колаборація характеризується використанням окупації для особистого збагачення, кар'єрного просування чи сведення рахунків з ворогами. Ця модель передбачає раціональний вибір індивідів, які розглядають окупацію як можливість для досягнення власних цілей незалежно від ідеологічних переконань. У Словенії опортуністична колаборація проявлялася в діяльності підприємців, які отримували вигідні контракти від італійської адміністрації, торговців, які спекулювали дефіцитними товарами, осіб, які доносили на сусідів заради привласнення їхнього майна. *Klabjan* аналізує економічні аспекти італійської окупації, показуючи, що частина словенської буржуазії адаптувалася до нових умов, встановлюючи ділові зв'язки з італійськими підприємцями та отримуючи прибутки від співпраці з окупаційною адміністрацією [39, с. 112]. Ця форма колаборації була менш помітною порівняно з військовою чи політичною, проте вона забезпечувала економічну стабільність окупаційного режиму.

Ідеологічна колаборація базується на спільності політичних переконань між колаборантами та окупантами. Ця модель передбачає, що співпраця є результатом свідомого вибору, зумовленого ідеологічною близькістю до фашизму, антикомунізмом, консерватизмом чи іншими політичними мотивами. У Словенії ідеологічна колаборація була представлена консервативними католицькими групами, які розглядали комуністичних партизанів як більшу загрозу, ніж італійських окупантів. Kregar детально аналізує діяльність словенської "білої гвардії" (*Bela garda*) та "домобранців" (*Domobranci*), які співпрацювали з італійською адміністрацією у боротьбі проти партизанів [42, с. 189]. Ці формування виникли в середовищі консервативної інтелігенції, духовенства та заможних селян, які побоювалися комуністичної революції та розглядали італійську окупацію як тимчасове зло, яке можна використати для збереження традиційного соціального порядку.

Адміністративна колаборація охоплює діяльність чиновників, які продовжували працювати в органах місцевого самоврядування під контролем окупаційної влади. Ця модель є найбільш дискусійною, оскільки межа між необхідною співпрацею для забезпечення функціонування базових соціальних служб та активним сприянням окупаційному режиму часто є розмитою. Італійська окупаційна адміністрація в Словенії зберегла частину місцевих адміністративних структур, призначивши італійських комісарів для контролю над їхньою діяльністю. Словенські чиновники, які залишилися на своїх посадах, виконували розпорядження італійської влади, забезпечували збір податків, реєстрацію населення, розподіл продовольчих карток. *Osti Guerrazzi* показує, що італійська адміністрація не могла функціонувати без співпраці місцевих чиновників, які знали мову, розумілися на місцевих умовах та мали довіру частини населення [45, с. 267]. Проте ця співпраця мала межі: коли італійська влада вимагала від чиновників складати списки осіб для депортації чи надавати інформацію про партизанів, частина з них відмовлялася або саботувала ці розпорядження.

Військова колаборація передбачає участь у збройних формуваннях, які воюють на боці окупантів проти власного народу чи партизанського руху. Ця форма колаборації є найбільш засудженою в післявоєнній історіографії, оскільки вона безпосередньо сприяла репресивній політиці окупантів. У Словенії військова колаборація була представлена кількома формуваннями, які співпрацювали з італійською адміністрацією. "Біла гвардія" виникла восени 1941 року як озброєна організація консервативних словенців, які протистояли комуністичним партизанам. Італійська адміністрація підтримала це формування, надаючи зброю, фінансування та логістичну підтримку. Kregar аналізує діяльність "білої гвардії", показуючи, що вона брала участь у каральних операціях проти сіл, які підтримували партизанів, надавала італійцям інформацію про розташування партизанських загонів, охороняла стратегічні об'єкти [42, с. 212]. Проте відносини між "білою гвардією" та італійською адміністрацією були складними: словенські колаборанти прагнули зберегти автономію та використовували італійську підтримку для досягнення власних політичних цілей, тоді як італійці розглядали їх як допоміжну силу, яку можна використовувати для боротьби з партизанами.

Структурна колаборація є найменш дослідженою моделлю, яка охоплює неформальні практики співпраці, що виникають через структурні умови окупації. Ця модель передбачає, що окупаційний режим створює систему стимулів та обмежень, які змушують населення адаптуватися до нових умов через повсякденні практики, які опосередковано підтримують окупантів. У Словенії структурна колаборація проявлялася в тому, що населення продовжувало працювати на підприємствах, які виконували замовлення для італійської армії, купувало товари в магазинах, контрольованих італійською адміністрацією, користувалося транспортом та іншими послугами, які забезпечували функціонування окупаційного режиму. Ці повсякденні практики не були результатом свідомого вибору на користь окупантів, але вони створювали матеріальну та соціальну інфраструктуру, яка дозволяла італійській адміністрації зберігати контроль над територією.

Соціальна типологія колаборантів у Словенії відображає складність мотивів та обставин, які визначали вибір на користь співпраці з італійською адміністрацією. Консервативна католицька інтелігенція розглядала колаборацію як спосіб захисту від комуністичної загрози та збереження традиційних цінностей. Заможні селяни співпрацювали з італійцями, оскільки побоювалися експропріації майна партизанами. Міська буржуазія адаптувалася до окупації через економічні зв'язки з італійською адміністрацією. Маргіналізовані групи, які мали конфлікти з партизанами чи місцевими спільнотами, використовували окупацію для сведення рахунків з ворогами. Đureinović показує, що навіть серед ромського населення, яке зазнавало дискримінації з боку італійської адміністрації, були окремі особи, які співпрацювали з окупантами заради виживання [33, с. 134].

Інституційні умови італійської окупації створювали специфічні можливості та обмеження для колаборації. Італійська адміністрація прагнула залучити словенські еліти до співпраці, пропонуючи їм збереження соціального статусу, економічні привілеї та участь у місцевому управлінні. Проте італійська політика італійізації, яка передбачала заборону словенської мови в публічній сфері, закриття словенських культурних товариств та зміну топонімів, відштовхувала навіть тих, хто міг би співпрацювати з окупантами з прагматичних міркувань. Klavžan аналізує, як італійська мовна політика створювала бар'єри для колаборації, оскільки навіть ті словенці, які були готові співпрацювати з італійською адміністрацією, не могли прийняти відмову від власної мови та культурної ідентичності [40, с. 156].

Репресивний контекст італійської окупації також впливав на характер колаборації. Масові депортації, створення концентраційних таборів, колективні покарання створювали атмосферу страху, яка змушувала частину населення шукати захисту у співпраці з італійською адміністрацією. Sarogresco описує випадки, коли родичі депортованих намагалися домовитися з італійською владою про звільнення своїх близьких, надаючи інформацію про партизанів чи погоджуючись на співпрацю [29, с. 289]. Ця форма колаборації була результатом

відчаю та прагнення врятувати життя близьких, а не ідеологічної лояльності до окупантів.

Політична ідентичність відігравала ключову роль у визначенні ставлення до колаборації. Словенські комуністи категорично відкидали будь-яку співпрацю з італійською адміністрацією, розглядаючи колаборантів як зрадників національних інтересів. Консервативні католицькі групи виправдовували колаборацію необхідністю боротьби з комунізмом та збереження християнських цінностей. Ліберальна інтелігенція опинилася в складній ситуації: частина з них приєдналася до партизанського руху, інші намагалися зберегти нейтралітет, треті обрали обмежену співпрацю з італійською адміністрацією, сподіваючись пом'якшити репресивну політику окупантів. Kregar показує, що політична поляризація словенського суспільства під час окупації була прямим наслідком італійської репресивної політики, яка не залишала простору для нейтралітету [42, с. 245].

Локальний досвід окупації суттєво відрізнявся залежно від регіону, що впливало на масштаби та форми колаборації. У Люблянці, яка була центром італійської адміністрації, колаборація мала переважно адміністративний та економічний характер. Міська інтелігенція та буржуазія адаптувалися до окупації через збереження професійної діяльності та ділових зв'язків. У сільських районах, де партизанський рух був сильнішим, колаборація мала військовий характер: "біла гвардія" та інші колабораціоністські формування брали участь у боротьбі з партизанами. Valkovec та Flajšman аналізують, як окупаційні кордони впливали на поведінку населення: у прикордонних районах між італійською та німецькою зонами окупації населення мало більше можливостей для маневрування між різними окупаційними адміністраціями [25, с. 67; 26, с. 73].

Словенська історіографія традиційно розглядала колаборацію як зраду національних інтересів, зосереджуючись на діяльності "білої гвардії" та інших колабораціоністських формувань. Kregar, хоча й критикує колаборантів, намагається зрозуміти їхні мотиви, показуючи, що антикомунізм та страх перед

соціальною революцією були важливими чинниками, які штовхали консервативні групи до співпраці з італійцями [42, с. 278]. Італійська історіографія довгий час замовчувала роль італійської адміністрації у створенні та підтримці колабораціоністських формувань. Osti Guerrazzi одним із перших італійських істориків детально проаналізував, як італійська окупаційна влада використовувала словенських колаборантів для боротьби з партизанами, надаючи їм зброю, фінансування та політичну підтримку [45, с. 312].

Західна історіографія прагне об'єктивного аналізу колаборації, уникаючи моралізаторських оцінок та зосереджуючись на структурних умовах, які визначали вибір населення. Anhold критикує спрощені інтерпретації, які зводять колаборацію до особистої моральної слабкості чи ідеологічної прихильності до фашизму, наголошуючи на необхідності враховувати контекст репресій, економічних труднощів та політичної поляризації [23, с. 267]. Sica порівнює словенську колаборацію з іншими випадками співпраці населення з італійськими окупантами у Греції, Албанії та Хорватії, показуючи, що масштаби та форми колаборації залежали від інтенсивності партизанської боротьби, характеру італійської адміністрації та соціально-політичних особливостей регіонів [49].

Дискусійним залишається питання про масштаби колаборації у Словенії. Частина дослідників наголошує, що колаборанти становили незначну меншість населення, тоді як більшість словенців підтримувала партизанський рух або зберігала нейтралітет. Інші історики вказують, що колаборація була ширшим явищем, яке охоплювало не лише військові формування, але й адміністративні структури, економічні зв'язки та повсякденні практики співпраці з окупаційною владою. Dimitrijević показує, що словенський партизанський рух отримував підтримку від значної частини населення, що обмежувало можливості італійської адміністрації для залучення колаборантів [30, с. 178]. Проте навіть за умови широкої підтримки партизанів італійська адміністрація змогла створити мережу колабораціоністських структур, які забезпечували функціонування окупаційного режиму.

Взаємозв'язок між репресіями та колаборацією був складним та суперечливим. Репресії створювали умови для колаборації, оскільки частина населення шукала захисту у співпраці з італійською адміністрацією. Водночас репресії провокували опір, зменшуючи кількість потенційних колаборантів. Колаборанти надавали італійській адміністрації інформацію про партизанів, що посилювало репресії. Партизани карали колаборантів, що змушувало їх шукати ще тіснішої співпраці з італійцями для власного захисту. Ця динаміка створювала замкнене коло насильства, яке поглиблювало розкол словенського суспільства та ускладнювало можливості для примирення після війни.

2.3. Інтерпретації колаборації у Хорватії: дискусії та підходи

Хорватський випадок колаборації під час Другої світової війни становить особливий предмет історіографічних дискусій через складність політичного статусу Незалежної Держави Хорватія та її відносин з італійською окупаційною владою. На відміну від Словенії, де італійська адміністрація здійснювала пряме управління анексованими територіями, Хорватія формально зберігала державний суверенітет під управлінням усташівського режиму Анте Павелича. Проте цей суверенітет був обмеженим через військову присутність італійських та німецьких військ, територіальні поступки на користь Італії та залежність від зовнішньої підтримки. Історіографічна інтерпретація цієї ситуації коливається між трактуванням НДХ як маріонеткової держави, повністю підпорядкованої осьовим державам, та визнанням певної автономії усташівського режиму у проведенні внутрішньої політики. Ця дискусія має не лише академічний, але й політичний характер, оскільки вона торкається питань національної ідентичності, історичної відповідальності та колективної пам'яті хорватського суспільства.

Концепція обмеженого суверенітету є ключовою для розуміння характеру хорватської колаборації з італійською окупаційною владою. Dizdar детально аналізує політичні та військові аспекти італійсько-хорватських відносин, показуючи, що НДХ з моменту свого створення у квітні 1941 року опинилася в

ситуації подвійної залежності від Німеччини та Італії [32, с. 89]. Римські угоди травня 1941 року передбачали передачу Італії значної частини далматинського узбережжя, включаючи історичні хорватські міста Задар, Шибеник та Спліт, що викликало обурення навіть серед усташівських лідерів. Італійська анексія Далмації не лише зменшила територію НДХ, але й створила ситуацію, коли італійські війська контролювали стратегічно важливі прибережні райони, тоді як усташівський режим зберігав владу у внутрішніх регіонах. Ця територіальна фрагментація створювала складну систему управління, де італійська військова адміністрація, усташівський уряд та німецькі окупаційні сили конкурували за вплив та ресурси.

Політична історія хорватсько-італійських відносин розглядає дипломатичну взаємодію між усташівським режимом та італійською окупаційною адміністрацією як форму вимушеної співпраці, яка базувалася на взаємній недовірі та конфліктних інтересах. Bosworth показує, що італійська фашистська пропаганда представляла створення НДХ як акт італійської великодушності, який відновлював історичні зв'язки між Італією та Хорватією, що нібито існували ще за часів Римської імперії [28]. Проте реальність була далекою від цієї пропагандистської риторики: усташівський режим розглядав італійську анексію Далмації як національну образу, тоді як італійська адміністрація ставилася до усташів з презирством, вважаючи їх некомпетентними та надмірно жорстокими навіть за фашистськими стандартами. Newman аналізує реакцію далматинського населення на італійську окупацію, показуючи, що навіть ті хорвати, які підтримували ідею незалежності, не могли прийняти втрату узбережжя на користь Італії [44, с. 112].

Адміністративна співпраця між НДХ та італійською окупаційною владою мала складний характер через перетин юрисдикцій та конфлікт повноважень. У зонах, формально підконтрольних усташівському режиму, але де були присутні італійські війська, виникала ситуація подвійної влади. Італійська військова адміністрація мала право втручатися у внутрішні справи НДХ з міркувань безпеки, що на практиці означало можливість блокувати рішення усташівського

уряду. Dizdar описує численні конфлікти між італійськими командирами та усташівськими чиновниками через питання контролю над населенням, розподілу ресурсів та проведення репресивної політики [32, с. 134]. Італійці критикували усташів за надмірну жорстокість щодо сербського населення, яка провокувала партизанський рух та четницький опір, ускладнюючи італійські спроби встановити стабільний контроль над окупованими територіями. Водночас італійська адміністрація сама проводила репресії проти комуністичних партизанів, створюючи концентраційні табори та здійснюючи каральні операції проти сіл, підозрюваних у підтримці опору.

Безпекові структури НДХ співпрацювали з італійською окупаційною владою у боротьбі проти спільних ворогів, насамперед комуністичних партизанів та сербських четників. Усташівська міліція та поліція надавали італійцям інформацію про розташування партизанських загонів, брали участь у спільних каральних операціях, охороняли стратегічні об'єкти. Проте ця співпраця була обмеженою через взаємну недовіру та конфліктні цілі. Італійці підозрювали усташів у намірах використати італійську військову підтримку для зміцнення власної влади та підготовки до майбутнього звільнення від італійської залежності. Усташі, у свою чергу, розглядали італійську присутність як тимчасову необхідність та сподівалися на німецьку підтримку у протистоянні з італійськими територіальними претензіями. Anhold аналізує ці складні відносини, показуючи, що італійсько-усташівська співпраця базувалася не на ідеологічній спільності чи взаємній довірі, а на прагматичному розрахунку обох сторін використати одна одну для досягнення власних цілей [23, с. 245].

Поведінкові стратегії хорватських еліт у відносинах з італійською окупаційною владою відображали складність політичної ситуації та обмеженість варіантів дій. Усташівське керівництво на чолі з Павеличем намагалося балансувати між німецькими та італійськими патронами, використовуючи суперечності між ними для збереження максимальної автономії. Павелич регулярно скаржився Гітлеру на італійські територіальні захоплення та втручання у внутрішні справи НДХ, сподіваючись на німецьку підтримку у

протистоянні з Італією. Проте Гітлер не бажав конфліктувати з Муссоліні через хорватське питання та радив Павеличу терпляче ставитися до італійських вимог. Dizdar показує, що усташівські лідери розглядали італійську окупацію як тимчасове явище, яке зникне після перемоги осі, коли Хорватія зможе відновити контроль над Далмацією [32, с. 178]. Ця перспектива дозволяла їм виправдовувати співпрацю з італійцями як тактичний маневр, необхідний для виживання режиму.

Соціальна історія хорватської колаборації розглядає, як різні суспільні групи адаптувалися до ситуації подвійної окупації та обмеженого суверенітету. Міська буржуазія далматинських міст, які опинилися під італійською адміністрацією, мусила пристосовуватися до італійського управління, вивчати італійську мову, встановлювати ділові зв'язки з італійськими підприємцями. Частина хорватської інтелігенції емігрувала з анексованих територій до внутрішніх районів НДХ, відмовляючись жити під італійською владою. Інші залишилися та обрали стратегію пасивного опору, зберігаючи хорватську ідентичність та культурні практики попри італійську політику асиміляції. Klabjan аналізує італійську мовну політику в Далмації, показуючи, що італійська адміністрація намагалася італійзувати топоніми, запровадити італійську мову в школах та адміністрації, що викликало опір навіть серед тих хорватів, які не підтримували партизанський рух [40, с. 167].

Студії насильства розглядають хорватську колаборацію в контексті репресивної політики усташівського режиму щодо сербів, євреїв та ромів. Усташівський терор мав геноцидальний характер: концентраційний табір Ясеновац став місцем масового знищення десятків тисяч людей. Італійська окупаційна адміністрація опинилася в парадоксальній ситуації: з одного боку, вона співпрацювала з усташівським режимом як союзником, з іншого боку, італійські командири критикували усташівські злочини та навіть захищали сербське населення від усташівського терору в зонах італійського контролю. Petrović показує, що італійська політика щодо євреїв у Хорватії була менш жорстокою порівняно з німецькою та усташівською: італійська адміністрація

відмовлялася видавати євреїв німцям та усташам, надаючи їм захист у зонах італійського контролю [46, с. 134]. Ця політика не була результатом гуманітарних міркувань, а відображала італійське прагнення продемонструвати незалежність від німецьких союзників та послабити вплив усташівського режиму.

Регіональні відмінності у характері колаборації відображали різну інтенсивність італійської присутності та різний ступінь контролю усташівського режиму. У Далмації, яка була анексована Італією, населення мусило співпрацювати з італійською адміністрацією для забезпечення базових потреб. У прибережних районах, які формально залишалися частиною НДХ, але де були присутні італійські війська, виникала ситуація подвійної влади, коли населення мусило орієнтуватися одночасно на усташівські та італійські структури. У внутрішніх районах, де італійська присутність була мінімальною, усташівський режим мав більшу свободу дій у проведенні репресивної політики. Dini аналізує локальні практики влади в різних регіонах Хорватії, показуючи, що досвід окупації суттєво відрізнявся залежно від того, хто контролював конкретну територію: італійці, німці, усташі чи партизани [31, с. 89].

Хорватська історіографія тривалий час уникала критичного аналізу усташівського режиму та його співпраці з італійською окупаційною владою. У соціалістичній Югославії усташівський режим розглядався виключно як фашистська маріонетка, яка зрадила національні інтереси та здійснила геноцид проти сербського населення. Після розпаду Югославії та створення незалежної Хорватії відбулася часткова ревізія цих оцінок: частина хорватських істориків та політиків намагалася реабілітувати усташівський режим, представляючи його як борця за хорватську незалежність, який діяв в умовах обмежених можливостей. Проте ця ревізія викликала гостру критику як у Хорватії, так і за її межами. Dizdaj представляє збалансований підхід, визнаючи, що усташівський режим мав певну підтримку серед частини хорватського населення, яке прагнуло незалежності, але водночас наголошує на злочинному характері усташівської політики та її відповідальності за масові вбивства [32, с. 223].

Італійська історіографія довгий час замовчувала роль Італії у створенні та підтримці усташівського режиму, зосереджуючись на міфі про "доброго італійця", який нібито захищав населення від німецького та усташівського терору. Лише в останні десятиліття італійські дослідники почали критично переосмислювати італійську окупаційну політику в Хорватії. Osti Guerrazzi та Sica показують, що італійська адміністрація не була пасивним спостерігачем усташівських злочинів, а активно співпрацювала з усташівським режимом у боротьбі проти партизанів, проводила власні репресії та створювала концентраційні табори для цивільного населення [45; 49]. Італійський захист євреїв та сербів від усташівського терору не був результатом гуманітарних міркувань, а відображав італійське прагнення послабити усташівський режим та зміцнити власні позиції в регіоні.

Західна історіографія прагне об'єктивного аналізу італійсько-хорватських відносин, уникаючи як апологетики усташівського режиму, так і спрощених інтерпретацій, які зводять НДХ до простої маріонетки осьових держав. Anhold наголошує на необхідності враховувати складність політичної ситуації, в якій опинився усташівський режим: з одного боку, він залежав від італійської та німецької підтримки для свого виживання, з іншого боку, він мав власну ідеологічну програму та політичні цілі, які не завжди збігалися з інтересами окупантів [23, с. 278]. Ця перспектива дозволяє зрозуміти, що хорватська колаборація не була монолітним явищем, а включала різні форми співпраці, від вимушеної адміністративної взаємодії до ідеологічної спільності у боротьбі проти комунізму.

Дискусія про масштаби колаборації у Хорватії ускладнюється тим, що сам усташівський режим був формою державної колаборації з осьовими державами. Це створює методологічну проблему: чи можна розглядати співпрацю хорватських чиновників з усташівським урядом як колаборацію, якщо сам уряд був колабораціоністським? Частина дослідників вважає, що поняття колаборації застосовне лише до співпраці з іноземними окупантами, тоді як діяльність у рамках формально незалежної держави, навіть якщо ця держава залежить від

зовнішньої підтримки, не може розглядатися як колаборація. Інші історики наголошують, що обмежений суверенітет НДХ робить її маріонетковою державою, а отже, служба усташівському режиму є формою колаборації з італійськими та німецькими окупантами. Ця дискусія має не лише теоретичний, але й практичний характер, оскільки вона впливає на оцінку історичної відповідальності хорватського суспільства за злочини усташівського режиму.

Співвідношення між політичними домовленостями та примусовою взаємодією у хорватсько-італійських відносинах було динамічним та змінювалося залежно від військової ситуації. На початковому етапі окупації, коли осьові держави контролювали більшу частину Європи, усташівський режим мав обмежені можливості для маневру та мусив приймати італійські умови. Після італійської капітуляції у вересні 1943 року ситуація кардинально змінилася: усташівський режим отримав можливість відновити контроль над територіями, які раніше контролювалися італійцями, але водночас опинився під повним німецьким контролем. Franzinetti аналізує цю трансформацію, показуючи, що італійська капітуляція не принесла звільнення хорватському населенню, а лише замінила одного окупанта іншим [34, с. 67].

Методологічні підходи до вивчення хорватської колаборації відображають різні дисциплінарні традиції та ідеологічні позиції. Політична історія зосереджується на дипломатичних відносинах між усташівським режимом та італійською адміністрацією, аналізуючи договори, переговори та конфлікти між ними. Соціальна історія розглядає, як різні суспільні групи адаптувалися до ситуації обмеженого суверенітету та подвійної окупації. Студії насильства аналізують репресивну політику усташівського режиму та італійської окупаційної адміністрації, показуючи, як співпраця між ними посилювала терор проти цивільного населення. Аналіз локальних практик влади розглядає, як окупаційні режими функціонували на місцевому рівні, взаємодіючи з населенням через адміністративні структури, поліцейські органи та економічні механізми.

Ключові дискусії у хорватській історіографії стосуються ступеня залежності НДХ від Італії, мотивів співпраці усташівського режиму з італійською окупаційною владою та оцінки історичної відповідальності за злочини, скоєні під час війни. Частина істориків наголошує на обмеженому суверенітеті НДХ, який робив усташівський режим маріонеткою осьових держав, позбавленою реальної незалежності. Інші дослідники вказують на те, що усташівський режим мав власну ідеологічну програму та політичні цілі, які він намагався реалізувати навіть в умовах залежності від зовнішньої підтримки. Ця дискусія має важливе значення для розуміння природи колаборації у Хорватії та її відмінностей від словенського випадку, де італійська адміністрація здійснювала пряме управління без посередництва місцевого колабораціоністського уряду.

2.4. Взаємозв'язок репресій та колаборації: причини та механізми

Репресивна політика окупаційних режимів створює специфічне середовище, в якому населення мусить обирати стратегії виживання в умовах обмеженої свободи дії та постійної загрози насильства. Взаємозв'язок між репресіями та колаборацією не є лінійним чи однозначним: репресивний тиск може одночасно провокувати як співпрацю з окупантами, так і опір проти них, залежно від соціального становища, політичних переконань, економічних можливостей та локального контексту. Італійська окупаційна політика в Словенії та Хорватії демонструє складність цих взаємозв'язків, оскільки масштабні репресії не призвели до масової колаборації, але водночас створили умови, за яких частина населення обрала співпрацю з італійською адміністрацією як стратегію захисту від ще більшого насильства. Теоретичне осмислення цих процесів вимагає поєднання структурного аналізу, який розглядає інституційні механізми примусу, психологічного підходу, який досліджує індивідуальні мотиви та страхи, соціально-антропологічної перспективи, яка враховує культурні норми та колективні ідентичності, та політичного аналізу, який фокусується на владних відносинах та стратегіях контролю.

Структурний підхід до аналізу взаємозв'язку репресій та колаборації розглядає, як окупаційний режим створює систему стимулів та обмежень, які визначають поведінку населення. Італійська окупаційна адміністрація в Словенії запровадила систему колективної відповідальності, яка передбачала покарання цілих сіл за дії партизанів. Ця політика створювала ситуацію, коли населення мусило обирати між підтримкою партизанів, що загрожувало репресіями з боку італійців, та співпрацею з окупаційною владою, що могло забезпечити захист від колективних покарань. *Osti Guerrazzi* показує, що італійська адміністрація свідомо використовувала цю дилему для розколу словенського суспільства, пропонуючи захист тим, хто погоджувався співпрацювати, та загрожуючи депортацією тим, хто підтримував партизанів [45, с. 289]. Ця стратегія базувалася на розумінні того, що репресії самі по собі не можуть забезпечити стабільний контроль, якщо вони не поєднуються з механізмами заохочення співпраці.

Депортації до концентраційних таборів створювали особливо сильний тиск на родини депортованих, які опинялися перед вибором: або приєднатися до партизанського руху, щоб помститися за репресії, або співпрацювати з італійською адміністрацією в надії домовитися про звільнення близьких. *Sarogreso* описує випадки, коли італійська адміністрація використовувала утримання заручників як інструмент для примушування населення до співпраці, обіцяючи звільнити депортованих в обмін на інформацію про партизанів або згоду вступити до колабораціоністських формувань [29, с. 312]. Ця тактика була ефективною у короткостроковій перспективі, оскільки вона експлуатувала найсильніші емоційні зв'язки людей, але водночас вона посилювала ненависть до окупантів та створювала довгострокові передумови для опору.

Психологічний підхід зосереджується на індивідуальних мотивах та емоційних станах, які визначають вибір між співпрацею та опором в умовах репресій. Страх є найпотужнішим інструментом окупаційного контролю, але його вплив на поведінку населення є неоднозначним. Частина людей реагує на страх підпорядкуванням та пошуком захисту у співпраці з джерелом загрози, що психологи називають *стокгольмським синдромом* або адаптивною реакцією на

травму. Інші люди реагують на страх гнівом та прагненням помститися, що штовхає їх до приєднання до опору. Kregar аналізує свідчення словенців, які пережили італійську окупацію, показуючи, що досвід репресій міг призводити до діаметрально протилежних реакцій навіть у межах однієї родини: один брат міг приєднатися до партизанів, тоді як інший обирав співпрацю з італійською адміністрацією [42, с. 298].

Соціально-антропологічна перспектива розглядає, як культурні норми та колективні ідентичності впливають на сприйняття репресій та вибір стратегій виживання. У словенському суспільстві існували сильні традиції солідарності та взаємодопомоги, які ускладнювали італійські спроби розколоти населення через репресії. Проте ці самі традиції могли працювати в обох напрямках: солідарність з партизанами посилювала опір, але солідарність з родичами, які потрапили під загрозу репресій, могла штовхати до співпраці з окупантами. Klabjan показує, що італійська політика італійзації, яка атакувала словенську мову та культурну ідентичність, створювала додатковий бар'єр для колаборації, оскільки навіть ті, хто міг би співпрацювати з італійцями з прагматичних міркувань, не могли прийняти відмову від власної ідентичності [39, с. 178].

Політичний аналіз взаємозв'язку репресій та колаборації фокусується на владних відносинах та стратегіях контролю, які окупаційний режим використовує для підпорядкування населення. Італійська окупаційна адміністрація прагнула створити місцеву еліту, яка б залежала від італійської підтримки та мала інтерес у збереженні окупаційного режиму. Ця стратегія передбачала надання привілеїв тим, хто погоджувався співпрацювати: збереження майна, доступ до дефіцитних товарів, захист від депортацій, можливість займати адміністративні посади. Osti Guerrazzi аналізує, як італійська адміністрація використовувала економічні стимули для залучення словенської буржуазії до співпраці, пропонуючи вигідні контракти, торговельні ліцензії та інші економічні переваги [45, с. 334].

Інтенсивність насильства суттєво впливала на структуру місцевих адміністрацій та охоронних формувань. У регіонах, де італійські репресії були

найжорстокішими, місцева адміністрація або повністю руйнувалася через депортації чиновників, або перетворювалася на інструмент окупаційного терору, втрачаючи будь-яку легітимність в очах населення. У районах, де італійська політика була менш репресивною, місцева адміністрація могла зберігати певну автономію та виконувати функції посередника між окупаційною владою та населенням. Balkovec та Flajšman показують, що в прикордонних районах між італійською та німецькою зонами окупації місцева адміністрація мала більше можливостей для маневрування, оскільки вона могла використовувати суперечності між різними окупаційними режимами [25, с. 89; 26, с. 95].

Формування колабораціоністських охоронних формувань було прямим наслідком італійської репресивної політики та партизанського опору. "Біла гвардія" виникла в середовищі консервативних словенців, які побоювалися комуністичної революції більше, ніж італійської окупації. Італійські репресії проти комуністичних партизанів створювали ілюзію, що італійці можуть бути союзниками у боротьбі проти більшої загрози. Kregar детально аналізує мотиви тих, хто вступав до "білої гвардії", показуючи, що антикомунізм був головним ідеологічним чинником, але страх перед партизанськими репресіями проти колаборантів також відігравав роль [42, с. 323]. Італійська адміністрація використовувала цей страх, обіцяючи захист тим, хто приєднається до колабораціоністських формувань, та загрожуючи залишити напризволяще тих, хто відмовиться від співпраці.

Економічні умови під італійською окупацією створювали додатковий тиск на населення, яке мусило забезпечувати виживання в умовах реквізицій, інфляції та дефіциту товарів. Співпраця з італійською адміністрацією могла надавати доступ до ресурсів, які були недоступні для решти населення. Підприємці, які отримували замовлення від італійської армії, мали гарантований дохід у час економічної кризи. Торговці, які співпрацювали з італійською адміністрацією, отримували ліцензії на торгівлю дефіцитними товарами. Селяни, які постачали продовольство італійським військам, могли уникнути повної конфіскації

врожаю. Ці економічні стимули створювали матеріальну базу для колаборації, яка не залежала від ідеологічних переконань чи політичної лояльності.

Словенські дослідники традиційно наголошують на тому, що репресії посилювали опір, а не колаборацію, вказуючи на масову підтримку партизанського руху як доказ того, що більшість населення відкинула співпрацю з окупантами попри репресивний тиск. Kregar показує, що словенський партизанський рух зміг мобілізувати значну частину населення саме тому, що італійські репресії створили атмосферу, в якій нейтралітет став неможливим: треба було обирати між окупантами та партизанами [42, с. 356]. Ця інтерпретація підкреслює агентність населення, яке не було пасивною жертвою репресій, а робило свідомий вибір на користь опору попри загрозу насильства.

Італійські дослідники довгий час уникали аналізу взаємозв'язку між репресіями та колаборацією, зосереджуючись на міфі про "доброго італійця", який нібито не використовував репресії для примушування до співпраці. Osti Guerrazzi одним із перших італійських істориків показав, що італійська окупаційна адміністрація свідомо використовувала репресії як інструмент для створення колабораціоністських структур, надаючи захист тим, хто погоджувався співпрацювати, та застосовуючи насильство проти тих, хто відмовлявся [45, с. 378]. Ця ревізія італійської історіографії дозволила побачити, що італійська окупаційна політика не була м'якшою за німецьку, а лише використовувала інші методи поєднання репресій та стимулів для досягнення контролю над населенням.

Хорватські дослідники стикаються з методологічною проблемою при аналізі взаємозв'язку репресій та колаборації через складність політичного статусу НДХ. Dizdar показує, що усташівський режим сам проводив масові репресії проти сербського населення, що створювало ситуацію, коли італійські репресії були лише одним із кількох джерел насильства [32, с. 267]. У деяких випадках італійська присутність навіть зменшувала рівень насильства, оскільки італійці стримували усташівський терор у зонах свого контролю. Це створювало парадоксальну ситуацію, коли частина населення розглядала італійську

окупацію як меншу загрозу порівняно з усташівським режимом, що ускладнює застосування моделей, розроблених для аналізу словенського випадку.

Англомовні дослідники пропонують порівняльну перспективу, яка дозволяє побачити італійську окупаційну політику в контексті інших окупаційних режимів у Європі. Anhold порівнює італійську політику в Словенії з німецькою окупацією в Польщі та Радянському Союзі, показуючи, що італійці використовували менш систематичний, але не менш жорстокий підхід до репресій [23, с. 312]. Sica аналізує італійську окупаційну політику в різних регіонах Балкан, демонструючи, що взаємозв'язок між репресіями та колаборацією залежав від локального контексту, інтенсивності партизанської боротьби та характеру італійської адміністрації [49].

Репресії могли водночас стимулювати співпрацю у частини населення й посилювати опір серед інших груп через різні механізми сприйняття загрози та оцінки можливостей виживання. Для тих, хто мав що втрачати (майно, соціальний статус, родину), співпраця з італійською адміністрацією могла здаватися раціональною стратегією захисту від репресій. Для тих, хто вже втратив близьких у концентраційних таборах або став свідком спалення сіл, опір був єдиним способом помститися за насильство та відновити гідність. Dimitrijević показує, що словенський партизанський рух отримував найбільший приплив новобранців після масових італійських репресій, що свідчить про те, що насильство провокувало опір більше, ніж співпрацю [30, с. 234].

Динаміка взаємозв'язку між репресіями та колаборацією змінювалася з часом залежно від військової ситуації та інтенсивності партизанської боротьби. На початковому етапі окупації, коли партизанський рух був слабким, італійська адміністрація могла використовувати обмежені репресії для залякування населення та заохочення співпраці. З посиленням партизанської активності в 1942 році італійці перейшли до масового терору, що призвело до радикалізації населення та зменшення можливостей для колаборації. Osti Guerrazzi аналізує цю трансформацію, показуючи, що ескалація репресій була контрпродуктивною

для італійських цілей, оскільки вона посилювала партизанський рух та зменшувала базу потенційних колаборантів [45, с. 401].

Локальні відмінності у взаємозв'язку репресій та колаборації відображали різну інтенсивність італійської присутності та різний характер соціальних структур. У сільських районах, де соціальні зв'язки були сильнішими, репресії проти одного члена спільноти сприймалися як напад на всю спільноту, що посилювало колективний опір. У містах, де соціальні зв'язки були слабшими та індивідуалізм сильнішим, репресії могли призводити до атомізації суспільства та пошуку індивідуальних стратегій виживання через співпрацю з окупантами. Valkovec та Flajšman показують, що в прикордонних районах населення мало більше можливостей для уникнення як репресій, так і колаборації через втечу до сусідніх зон окупації або приєднання до партизанів у важкодоступних гірських районах [25, с. 112; 26, с. 118].

Взаємозв'язок між репресіями та колаборацією не вичерпується прямим причинно-наслідковим зв'язком, коли репресії автоматично призводять до співпраці або опору. Репресії створювали складне середовище, в якому населення мусило постійно переоцінювати свої стратегії виживання залежно від мінливих обставин. Люди могли переходити від нейтралітету до співпраці, від співпраці до опору, від опору назад до нейтралітету залежно від того, як змінювалася військова ситуація, інтенсивність репресій та можливості для виживання. Ця динамічність та мінливість поведінкових стратегій ускладнює спроби створити універсальну модель взаємозв'язку репресій та колаборації, але водночас вона дозволяє зрозуміти складність морального вибору, перед яким опинялося населення окупованих територій.

РОЗДІЛ 3. ОПІР ОКУПАЦІЇ В ТЕОРЕТИЧНИХ ІСТОРИЧНИХ ІНТЕРПРЕТАЦІЯХ

3.1. Теоретичні моделі антиокупаційних рухів: концептуальні рамки

Антиокупаційні рухи становлять специфічну форму колективної дії, яка виникає в умовах іноземного панування та спрямована на відновлення суверенітету чи зміну політичного статусу окупованої території. Теоретичне осмислення цих рухів вимагає поєднання різних дисциплінарних перспектив, оскільки опір окупації є водночас військовим феноменом, політичним процесом, соціальним рухом та культурною практикою. Дослідники антиокупаційних рухів використовують концептуальні інструменти, розроблені в теоріях соціальних рухів, військовій соціології, політичній антропології та студіях конфліктів, адаптуючи їх до специфіки окупаційного контексту. Ця адаптація не є механічною: окупація створює унікальні умови для колективної дії, які відрізняються від звичайних авторитарних режимів через присутність іноземної влади, що атакує не лише політичні свободи, але й національну ідентичність та культурну автономію.

Модель ресурсної мобілізації розглядає антиокупаційні рухи через призму організаційних можливостей та матеріальних ресурсів, необхідних для підтримки колективної дії. Ця перспектива наголошує, що опір виникає не автоматично як реакція на репресії чи несправедливість, а лише тоді, коли існують організаційні структури, здатні мобілізувати населення, та ресурси, необхідні для підтримки боротьби. Kregar показує, що словенський партизанський рух зміг розвинути завдяки існуванню попередніх організаційних мереж комуністичної партії, яка мала досвід підпільної роботи та конспіративної діяльності [42, с. 67]. Ці мережі забезпечували комунікацію між різними групами опору, координацію дій, розподіл зброї та продовольства. Без таких організаційних структур індивідуальне невдоволення окупацією не могло б трансформуватися в організований збройний опір.

Ресурси для антиокупаційної боротьби включають не лише матеріальні засоби, такі як зброя, продовольство та медикаменти, але й символічні ресурси, такі як легітимність, ідеологічна привабливість та міжнародне визнання. Dimitrijević аналізує, як словенські партизани отримували зовнішню підтримку від Радянського Союзу та західних союзників, що забезпечувало їм доступ до зброї, військових радників та політичної легітимності [30, с. 89]. Ця зовнішня підтримка була критично важливою для виживання партизанського руху, оскільки місцеві ресурси були обмеженими через італійський контроль над економікою та репресії проти населення, яке підтримувало опір. Проте зовнішня підтримка також створювала залежність партизанського руху від зовнішніх акторів, що впливало на його політичну орієнтацію та стратегічні рішення.

Структурно-політичні теорії зосереджуються на політичних можливостях, які відкриваються для антиокупаційних рухів через зміни в конфігурації влади, розколи в окупаційному режимі чи зміни міжнародної ситуації. Ці теорії наголошують, що опір виникає не лише через наявність ресурсів, але й через сприятливі політичні умови, які роблять колективну дію можливою та потенційно успішною. Італійська окупація Словенії та Хорватії створювала специфічні політичні можливості через суперечності між італійськими, німецькими та місцевими колабораціоністськими режимами. Dizdar показує, що хорватські партизани використовували конфлікти між італійською окупаційною адміністрацією та усташівським режимом для розширення своєї діяльності в зонах, де італійці та усташі не могли ефективно координувати репресивні дії [32, с. 178].

Політичні можливості для опору також створювалися через зміни міжнародної ситуації, зокрема через поразки осьових держав на інших фронтах, які послаблювали окупаційний контроль та підвищували моральний дух партизанів. Після Сталінградської битви в 1943 році югославські партизани отримали психологічний імпульс, оскільки поразка німців на Східному фронті свідчила про можливість перемоги над фашизмом. Італійська капітуляція у вересні 1943 року створила ще більш сприятливі умови для партизанського руху,

оскільки вона дозволила захопити італійську зброю, звільнити території, які раніше контролювалися італійцями, та залучити до партизанського руху італійських солдатів, які не бажали здаватися німцям.

Моделі асиметричного конфлікту аналізують антиокупаційні рухи через призму військової стратегії, яка дозволяє слабшій стороні протистояти сильнішому противнику. Партизанська війна є класичною формою асиметричного конфлікту, де повстанці уникають прямих зіткнень з регулярною армією окупантів, натомість використовуючи тактику засідок, диверсій, саботажу та мобільних операцій. *Osti Guerrazzi* описує, як словенські партизани використовували гірську місцевість для створення баз, які були недоступні для італійських військ, та проводили раптові напади на італійські гарнізони, комунікаційні лінії та транспортні колони [45, с. 234]. Ця тактика дозволяла партизанам компенсувати свою чисельну та технічну слабкість через мобільність, знання місцевості та підтримку населення.

Асиметричний конфлікт передбачає не лише військове протистояння, але й боротьбу за підтримку населення, яке є критичним ресурсом для обох сторін. Окупаційний режим потребує співпраці населення для збору інформації, підтримки адміністрації та економічної експлуатації території. Партизанський рух потребує підтримки населення для отримання продовольства, укриття, новобранців та інформації про рухи ворожих військ. Ця боротьба за населення робить репресії та пропаганду центральними інструментами обох сторін. Італійська окупаційна адміністрація використовувала масові репресії для залякування населення та відрізання його від партизанів, тоді як партизани використовували пропаганду та селективне насильство проти колаборантів для демонстрації своєї сили та покарання зради.

Підходи військової антропології розглядають антиокупаційні рухи через культурні практики насильства, ритуали боротьби та символічні значення, які учасники надають своїм діям. Опір окупації не є лише раціональним розрахунком витрат та вигод, але й моральним вибором, який пов'язаний з ідентичністю, честю та колективною пам'яттю. *Klabjan* аналізує, як словенська

національна ідентичність, яка формувалася через протистояння італійській асиміляції ще до Другої світової війни, створювала культурні передумови для опору італійській окупації [39, с. 123]. Партизанська боротьба сприймалася не лише як військова необхідність, але й як захист національної гідності та культурного виживання.

Військова антропологія також досліджує, як насильство стає частиною колективної ідентичності та як досвід боротьби трансформує учасників опору. Партизани не просто воюють проти окупантів, вони створюють нову спільноту, яка базується на спільному досвіді небезпеки, солідарності та жертвності. Крегар описує, як словенські партизани розвивали власну культуру, яка включала пісні, символи, ритуали та норми поведінки, що відрізняли їх від цивільного населення та створювали почуття приналежності до особливої групи [42, с. 289]. Ця культура опору мала не лише мобілізаційну функцію, але й психологічну: вона допомагала партизанам витримувати тяготи підпільного життя, страх перед репресіями та моральні дилеми, пов'язані з насильством.

Концепція партизанської війни має різні інтерпретації залежно від ідеологічних та геополітичних контекстів. Комуністична теорія партизанської війни, розроблена Мао Цзедунем та адаптована югославськими комуністами, наголошує на політичній мобілізації населення як основі партизанського руху. Партизани не є просто збройними загонами, які ховаються в лісах, вони є авангардом революційної трансформації суспільства, яка поєднує національне визволення з соціальною революцією. Dimitrijević показує, що югославський партизанський рух під керівництвом Тіто свідомо поєднував боротьбу проти окупантів з боротьбою за комуністичну революцію, що відрізняло його від інших антиокупаційних рухів у Європі [30, с. 134].

Західна теорія партизанської війни, яка розвивалася в контексті підтримки антикомуністичних повстань під час холодної війни, наголошує на військових аспектах партизанської боротьби та зменшує значення ідеологічної мобілізації. Ця перспектива розглядає партизанську війну як військову техніку, яку можна використовувати для різних політичних цілей, від національного визволення до

повалення комуністичних режимів. Bosworth аналізує, як західні союзники підтримували різні фракції югославського опору, включаючи четників та партизанів, залежно від їхньої ефективності у боротьбі проти осьових держав, а не від їхньої ідеологічної орієнтації [28, с. 267].

Теорії колективної дії пояснюють, як індивіди долають проблему безбілетника та приєднуються до антиокупаційного руху попри високі ризики репресій та смерті. Рациональний вибір передбачає, що індивіди приєднуються до опору лише тоді, коли очікувані вигоди від участі перевищують ризики. Проте ця модель не може пояснити, чому люди приєднуються до партизанського руху в ситуаціях, коли шанси на перемогу є мінімальними, а ризики репресій максимальними. Альтернативні теорії наголошують на ролі моральних мотивів, соціального тиску, колективної ідентичності та емоційних реакцій на несправедливість. Kregar показує, що багато словенців приєднувалися до партизанського руху не через рациональний розрахунок, а через гнів на італійські репресії, бажання помститися за загиблих близьких або почуття морального обов'язку захищати свою спільноту [42, с. 312].

Роль локальних мереж є критичною для виникнення та виживання антиокупаційних рухів. Партизанський рух не може існувати без підтримки цивільного населення, яке надає продовольство, укриття, інформацію та новобранців. Ці зв'язки між партизанами та населенням базуються на попередніх соціальних мережах: родинних зв'язках, дружніх відносинах, членстві в політичних організаціях чи професійних спільнотах. Balkovec та Flajšman аналізують, як словенські партизани використовували сільські мережі для створення підпільної інфраструктури, яка забезпечувала комунікацію, логістику та рекрутування [25, с. 145; 26, с. 152]. Ці мережі були особливо сильними в регіонах з високою соціальною згуртованістю, де населення мало спільну ідентичність та історію спільної боротьби проти зовнішніх загроз.

Соціальна солідарність є механізмом, який дозволяє антиокупаційним рухам долати внутрішні конфлікти та підтримувати єдність попри різноманітність учасників. Партизанський рух включає людей з різним

соціальним походженням, політичними переконаннями та мотивами участі. Солідарність створюється через спільний досвід боротьби, ритуали єдності, ідеологічну індоктринацію та дисципліну. Dimitrijević показує, що югославський партизанський рух використовував комуністичну ідеологію як інструмент для створення солідарності між різними національними групами, які брали участь у боротьбі проти окупантів [30, с. 178]. Ця ідеологія надавала спільну мету та спільну ідентичність, яка перевершувала національні та соціальні відмінності.

Ідентичність відіграє подвійну роль в антиокупаційних рухах: вона може бути джерелом мобілізації, коли окупація атакує національну чи культурну ідентичність, але вона також може бути джерелом конфліктів, коли різні групи мають конкуруючі ідентичності та бачення майбутнього. Klavžan аналізує, як італійська політика італійзації атакувала словенську мову та культуру, що створювало сильний мотив для опору серед словенців, які сприймали партизанську боротьбу як захист національного виживання [40, с. 234]. Проте в Хорватії ситуація була складнішою через конфлікт між хорватською та сербською ідентичностями, що призводило до фрагментації опору між комуністичними партизанами, які наголошували на югославській єдності, та націоналістичними четниками, які боролися за сербські інтереси.

Репресивний контекст визначає форми та інтенсивність антиокупаційного опору. Жорсткі репресії можуть придушити опір на початковому етапі, але вони також можуть радикалізувати населення та створити мотивацію для приєднання до збройної боротьби. Osti Guerrazzi показує, що італійські масові депортації до концентраційних таборів не зламали словенський опір, а навпаки, посилили його, оскільки вони створили атмосферу, в якій нейтралітет став неможливим [45, с. 367]. Населення мусило обирати між співпрацею з окупантами, що гарантувала захист від депортацій, та підтримкою партизанів, що давала можливість помститися за репресії.

Зовнішня підтримка є критичним чинником для виживання та успіху антиокупаційних рухів, особливо в умовах асиметричного конфлікту, де повстанці не мають доступу до важкого озброєння та не можуть виробляти зброю

самостійно. Dimitrijević детально аналізує, як югославські партизани отримували зброю, боєприпаси та військових радників від Радянського Союзу та західних союзників, що дозволило їм трансформуватися з невеликих партизанських загонів у регулярну армію, здатну контролювати значні території [30, с. 223]. Проте зовнішня підтримка також створювала політичні зобов'язання: партизани мусли координувати свої дії з інтересами зовнішніх патронів, що іноді суперечило їхнім власним стратегічним цілям.

Вибір між насильницькими та ненасильницькими формами протидії окупації залежить від багатьох чинників, включаючи інтенсивність репресій, наявність організаційних ресурсів, культурні норми щодо насильства та стратегічні розрахунки ефективності різних форм опору. Ненасильницький опір включає саботаж, страйки, культурний опір, відмову від співпраці з окупаційною адміністрацією. Ці форми опору є менш ризикованими порівняно зі збройною боротьбою, але вони також є менш ефективними в умовах жорстокого окупаційного режиму, який готовий використовувати масове насильство для придушення будь-якого опору. Kregar показує, що словенський опір поєднував насильницькі та ненасильницькі форми: партизани проводили збройні операції проти італійських військ, тоді як цивільне населення підтримувало опір через саботаж, поширення підпільної преси та відмову від співпраці з італійською адміністрацією [42, с. 378].

Теоретичні моделі антиокупаційних рухів мають обмеження, оскільки вони часто розроблялися на основі специфічних історичних випадків та не завжди можуть бути застосовані до інших контекстів без адаптації. Словенський та хорватський опір проти італійської окупації мають специфічні характеристики, які відрізняють їх від інших антиокупаційних рухів у Європі: комуністичне керівництво партизанським рухом, поєднання національного визволення з соціальною революцією, етнічні конфлікти між різними групами населення, суперечності між різними окупаційними режимами. Ці особливості вимагають гнучкого застосування теоретичних моделей, яке враховує локальний контекст та історичну специфіку.

3.2. Словенський рух опору: історіографічні інтерпретації та дискусії

Словенський рух опору проти італійської окупації 1941–1943 років посідає центральне місце в національній історичній пам'яті Словенії та залишається предметом інтенсивних історіографічних дискусій. Освободілна фронта (Визвольний фронт) виникла як відповідь на італійську анексію словенських територій та політику насильницької італійзації, яка загрожувала культурному та фізичному виживанню словенського народу. Історіографічна інтерпретація цього руху змінювалася залежно від політичного контексту: в соціалістичній Югославії партизанський рух представлявся як героїчна боротьба під комуністичним керівництвом, яка поєднувала національне визволення з соціальною революцією; після розпаду Югославії відбулася часткова ревізія цих оцінок, яка наголошувала на складності мотивів учасників опору та критично переосмислювала роль комуністичної партії. Сучасна історіографія прагне збалансованого підходу, який визнає комуністичне керівництво партизанським рухом, але водночас досліджує локальні ініціативи, різноманітність мотивів участі та внутрішні конфлікти, які супроводжували боротьбу проти окупантів.

Післявоєнна югославська історіографія створювала офіційний наратив про партизанську боротьбу, який мав легітимізувати комуністичний режим Тіто та представити його як природний результат народної боротьби проти фашизму. Kregar показує, що в цей період історики зосереджувалися на героїчних аспектах партизанської боротьби, підкреслюючи масову підтримку населення, ефективність військових операцій та ідеологічну єдність учасників опору [42, с. 45]. Ця історіографія замовчувала внутрішні конфлікти між комуністами та некомуністичними учасниками опору, репресії партизанів проти політичних опонентів та примусову мобілізацію населення до партизанських загонів. Офіційний наратив представляв Освободілну фронту як всенародний рух, який об'єднував усі верстви словенського суспільства в боротьбі проти італійських окупантів, приховуючи той факт, що частина словенського населення обрала співпрацю з італійською адміністрацією або нейтралітет.

Роль комуністичної партії в організації опору була центральною темою югославської історіографії, яка представляла комуністів як єдину силу, здатну організувати ефективний опір окупантам. Dimitrijević аналізує, як комуністична партія Словенії використовувала попередній досвід підпільної роботи для створення організаційної структури партизанського руху, яка забезпечувала координацію між різними загонами, розподіл ресурсів та політичну індоктринацію бійців [30, с. 67]. Комуністи контролювали політичне керівництво Освободіної фронти, хоча формально вона включала представників інших політичних сил, включаючи християнських соціалістів та ліберальних інтелектуалів. Ця гегемонія комуністів у керівництві опором була результатом не лише їхньої організаційної ефективності, але й свідомої стратегії усунення політичних конкурентів через маргіналізацію, залякування та фізичне насильство.

Постсоціалістична історіографія, яка розвивалася після розпаду Югославії в 1991 році, почала критично переосмислювати офіційний наратив про партизанську боротьбу. Частина словенських істориків та публіцистів намагалася реабілітувати некомуністичні течії опору та критикувати комуністичні репресії проти політичних опонентів. Pičevac показує, що ця ревізія викликала гострі дискусії в словенському суспільстві, оскільки вона торкалася фундаментальних питань національної ідентичності та історичної пам'яті [47, с. 89]. Критики комуністичного наративу наголошували на тому, що Освободілна фронти не була всенародним рухом, а радше комуністичним проєктом, який використовував національне визволення як інструмент для захоплення влади. Вони вказували на репресії партизанів проти "білої гвардії" та інших некомуністичних груп, які також протистояли італійській окупації, але відкидали комуністичну ідеологію.

Дискусія про "білу гвардію" стала одним із найконтroversійніших питань словенської історіографії. "Біла гвардія" виникла в середовищі консервативних католиків, які побоювалися комуністичної революції більше, ніж італійської окупації, та обрали співпрацю з італійською адміністрацією як меншу загрозу.

Югославська історіографія представляла "білу гвардію" виключно як зрадників та колаборантів, які служили італійським окупантам. Постсоціалістична ревізія намагалася представити їх як антикомуністів, які боролися проти більшовицької загрози, а не як колаборантів. Kregar критикує обидві ці крайні інтерпретації, показуючи, що мотиви учасників "білої гвардії" були складними та включали як антикомунізм, так і страх перед партизанськими репресіями, релігійні переконання та локальні конфлікти [42, с. 298].

Сучасна словенська історіографія прагне збалансованого підходу, який визнає комуністичне керівництво партизанським рухом, але водночас досліджує різноманітність мотивів учасників опору та складність політичної ситуації. Balkovec та Flajšman аналізують локальні практики опору в різних регіонах Словенії, показуючи, що досвід боротьби суттєво відрізнявся залежно від інтенсивності італійської присутності, соціальної структури населення та географічних умов [25, с. 178; 26, с. 185]. У гірських районах партизани могли створювати відносно стабільні бази, які контролювали значні території та забезпечували захист цивільному населенню. У рівнинних районах, де італійський контроль був сильнішим, партизанська діяльність обмежувалася диверсіями та саботажем, а населення мусило балансувати між підтримкою партизанів та співпрацею з італійською адміністрацією для виживання.

Італійська історіографія довгий час ігнорувала словенський опір або представляла його як діяльність невеликих груп комуністичних терористів, які не мали підтримки населення. Ця інтерпретація була частиною міфу про "доброго італійця", який нібито ставився до окупованого населення гуманно та не провокував опір через жорстокі репресії. Osti Guerrazzi одним із перших італійських істориків показав, що словенський партизанський рух мав масову підтримку населення та виник як відповідь на італійську політику насильницької італійзації, масових депортацій та колективних покарань [45, с. 123]. Його дослідження базувалися на італійських військових архівах, які документували масштаби партизанської діяльності та італійських репресій, спростовуючи офіційний італійський наратив про мирну окупацію.

Західна історіографія розглядала словенський партизанський рух у контексті холодної війни, зосереджуючись на його комуністичній орієнтації та зв'язках з Радянським Союзом. Bosworth показує, що західні союзники спочатку підтримували четників Драже Михайловича, розглядаючи їх як більш надійних союзників порівняно з комуністичними партизанами Тіто [28, с. 234]. Проте після того, як стало очевидним, що партизани є більш ефективною силою в боротьбі проти осьових держав, західні союзники переорієнтувалися на підтримку Тіто, попри його комуністичну ідеологію. Ця прагматична політика відображала західне розуміння того, що перемога над фашизмом є пріоритетом, навіть якщо це означає підтримку комуністичного руху.

Причини виникнення словенського опору інтерпретуються по-різному залежно від теоретичних підходів дослідників. Націоналістична інтерпретація наголошує на італійській політиці італійзації, яка атакувала словенську мову, культуру та ідентичність, створюючи мотивацію для опору як захисту національного виживання. Klavžan детально аналізує італійську мовну політику, яка забороняла використання словенської мови в публічній сфері, закривала словенські школи та примушувала населення італійзувати прізвища [39, с. 267; 40, с. 289]. Ця політика створювала атмосферу, в якій словенці сприймали італійську окупацію як екзистенційну загрозу, яка вимагала збройного опору для збереження національної ідентичності.

Соціально-економічна інтерпретація зосереджується на італійській експлуатації словенських територій, реквізиціях продовольства, примусовій праці та економічних обмеженнях, які погіршували життєві умови населення. Osti Guerrazzi показує, що італійська окупаційна адміністрація розглядала словенські території як джерело ресурсів для італійської військової машини, що призводило до систематичного пограбування місцевої економіки [45, с. 178]. Селяни мусили здавати значну частину врожаю італійській адміністрації, що створювало дефіцит продовольства та голод. Підприємства працювали на потреби італійської армії, а робітники отримували мізерну оплату. Ці економічні

тяготи створювали матеріальну базу для невдоволення окупацією та мотивацію для приєднання до партизанського руху.

Політична інтерпретація наголошує на ролі комуністичної партії, яка використовувала італійську окупацію як можливість для мобілізації населення та підготовки соціальної революції. Dimitrijević показує, що комуністи розглядали партизанську боротьбу не лише як національне визволення, але й як перший етап комуністичної революції, яка мала трансформувати соціальну структуру словенського суспільства [30, с. 145]. Партизанські загони створювали на звільнених територіях нові органи влади, які проводили земельну реформу, націоналізували майно колаборантів та запроваджували комуністичну ідеологію через освіту та пропаганду. Ця революційна програма відлякувала частину населення, яке підтримувало національне визволення, але не бажало комуністичної революції.

Соціальна база словенського партизанського руху була предметом дискусій між дослідниками, які по-різному оцінюють ступінь масової підтримки опору. Югославська історіографія стверджувала, що партизанський рух мав підтримку всіх верств словенського суспільства, від селян до інтелігенції. Постсоціалістична ревізія критикувала це твердження, вказуючи на те, що значна частина населення обрала нейтралітет або співпрацю з італійською адміністрацією. Kregar пропонує нюансовану оцінку, показуючи, що підтримка партизанського руху змінювалася з часом та залежала від локального контексту [42, с. 367]. На початковому етапі окупації партизанський рух був невеликим та складався переважно з комуністичних активістів. З посиленням італійських репресій, особливо після масових депортацій 1942 року, партизанський рух отримав значний приплив новобранців, які приєднувалися до опору через бажання помститися за репресії або через відсутність інших варіантів виживання.

Військові практики словенських партизанів відображали адаптацію до умов асиметричного конфлікту, де слабша сторона мусить компенсувати чисельну та технічну перевагу противника через мобільність, знання місцевості

та підтримку населення. Osti Guerrazzi описує тактику словенських партизанів, яка включала засідки на італійські патрулі, диверсії на комунікаційних лініях, саботаж військових об'єктів та раптові напади на невеликі італійські гарнізони [45, с. 289]. Партизани уникали прямих зіткнень з великими італійськими підрозділами, натомість використовуючи тактику "вдарити та втекти", яка дозволяла завдавати втрат італійцям без ризику бути знищеними у відкритому бою. Гірська місцевість Словенії надавала партизанам природні укриття та ускладнювала італійські каральні операції.

Політична структура Освободіної фронти відображала спробу комуністів створити широку коаліцію антифашистських сил, яка б легітимізувала партизанський рух як всенародну боротьбу, а не лише комуністичне повстання. Формально Освободілна фронта включала представників різних політичних течій, включаючи християнських соціалістів, ліберальних інтелектуалів та безпартійних патріотів. Проте реальна влада зосереджувалася в руках комуністів, які контролювали військове командування, політичні комісаріати та органи безпеки. Dimitrijević показує, що комуністи використовували тактику "єдиного фронту" для залучення некомуністичних сил до співпраці, обіцяючи демократичне управління після визволення, але водночас готували захоплення повної влади [30, с. 198].

Внутрішні конфлікти в словенському русі опору виникали через ідеологічні розбіжності між комуністами та некомуністичними учасниками, а також через конкуренцію за ресурси та вплив. Християнські соціалісти та ліберали, які спочатку приєдналися до Освободіної фронти, поступово усвідомлювали, що комуністи не мають наміру ділитися владою після визволення. Частина з них вийшла з Освободіної фронти та створила альтернативні організації, які також протистояли італійській окупації, але відкидали комуністичне керівництво. Kregar описує, як комуністи реагували на цей розкол через репресії проти політичних опонентів, звинувачуючи їх у колаборації з італійцями та фізично усуваючи лідерів некомуністичного опору [42, с. 412].

Мобілізація населення до партизанських загонів здійснювалася через різні механізми, від добровільного приєднання до примусової мобілізації. На початковому етапі партизанський рух складався переважно з добровольців, які приєднувалися через ідеологічні переконання, бажання помститися за репресії або пошук захисту від італійського терору. З розширенням партизанського контролю над територіями комуністи почали запроваджувати примусову мобілізацію, яка вимагала від чоловіків призовного віку вступати до партизанських загонів. Osti Guerrazzi показує, що ця примусова мобілізація викликала опір частини населення, яке не бажало воювати або не підтримувало комуністичну ідеологію [45, с. 334].

Ефективність словенського опору оцінюється по-різному залежно від критеріїв, які використовують дослідники. З військової точки зору, словенські партизани не змогли вигнати італійців з окупованих територій до італійської капітуляції у вересні 1943 року, але вони суттєво ускладнили італійський контроль, змушуючи італійців тримати значні військові сили для боротьби з партизанами. Dimitrijević показує, що словенський партизанський рух відволікав італійські дивізії, які могли б бути використані на інших фронтах, що робило його стратегічно важливим для загальної боротьби проти осьових держав [30, с. 267]. З політичної точки зору, партизанський рух був надзвичайно ефективним, оскільки він створив організаційну та ідеологічну базу для комуністичного захоплення влади після війни.

Наслідки словенського опору для соціально-політичної трансформації регіону були глибокими та довготривалими. Партизанська боротьба легітимізувала комуністичний режим, який прийшов до влади після війни, представляючи його як природний результат народної боротьби проти фашизму. Kregar показує, що досвід партизанської боротьби створив нову політичну еліту, яка замінила довоєнну буржуазію та аристократію [42, с. 456]. Партизанські командири стали керівниками соціалістичної Словенії, використовуючи свій авторитет, здобутий у боротьбі проти окупантів, для легітимізації комуністичної влади. Водночас партизанська боротьба залишила глибокі травми в

словенському суспільстві через внутрішні конфлікти, репресії проти колаборантів та політичних опонентів комуністів.

Дискусія про масштаби підтримки партизанського руху залишається актуальною в сучасній словенській історіографії. Частина дослідників наголошує на масовій підтримці опору, вказуючи на те, що партизанський рух зміг мобілізувати десятки тисяч бійців та контролювати значні території. Інші історики вказують на те, що значна частина населення обрала нейтралітет або співпрацю з італійською адміністрацією, що свідчить про обмежену підтримку партизанського руху. Balkovec та Flajšman пропонують регіональний підхід, показуючи, що підтримка партизанського руху суттєво відрізнялася між різними регіонами Словенії залежно від інтенсивності італійських репресій, соціальної структури населення та ефективності партизанської пропаганди [25, с. 223; 26, с. 231].

Співвідношення між ідеологічними та прагматичними мотивами участі в опорі є предметом дискусій між дослідниками, які по-різному оцінюють роль комуністичної ідеології в мобілізації населення. Югославська історіографія наголошувала на ідеологічних мотивах, представляючи партизанів як свідомих борців за комунізм та національне визволення. Постсоціалістична ревізія підкреслювала прагматичні мотиви, показуючи, що багато людей приєднувалися до партизанського руху не через ідеологічні переконання, а через страх перед італійськими репресіями, бажання помститися за загиблих близьких або відсутність інших варіантів виживання. Kregar пропонує збалансований підхід, показуючи, що мотиви участі в опорі були різноманітними та змінювалися з часом: на початковому етапі ідеологічні мотиви були сильнішими, тоді як з посиленням репресій прагматичні мотиви ставали домінуючими [42, с. 489].

3.3. Хорватський опір італійській окупації: історіографічні трактування та суперечності

Хорватський антиокупаційний рух періоду 1941–1943 років становить один із найскладніших та найконтroversійніших об'єктів історіографічного аналізу в студіях Другої світової війни на Балканах. Специфіка цього руху

полягає в тому, що він розвивався в умовах існування формально незалежної Незалежної Держави Хорватія (НДХ), яка водночас була маріонетковим режимом під контролем Німеччини та Італії. Італійська окупація хорватських територій, передусім Далмації та частини Боснії і Герцеговини, створювала парадоксальну ситуацію, коли хорватський опір спрямовувався не лише проти іноземних окупантів, але й проти власного усташівського режиму, який колаборував з італійцями. Історіографічні інтерпретації хорватського опору суттєво різняться залежно від національної та ідеологічної позиції дослідників: хорватська історіографія довгий час балансувала між визнанням партизанського руху та дистанціюванням від його комуністичної ідеології; сербська історіографія наголошувала на сербському компоненті партизанського руху в Хорватії, применшуючи роль хорватів; італійська історіографія тривалий час ігнорувала хорватський опір або представляла його як маргінальне явище; англійська історіографія розглядала хорватський опір у контексті загальноюгославського партизанського руху, часто не виділяючи його специфіки.

Передумови виникнення хорватського опору інтерпретуються по-різному залежно від того, які чинники дослідники вважають визначальними. Націоналістична інтерпретація, яка домінувала в хорватській еміграційній історіографії під час холодної війни, наголошувала на італійській анексії Далмації як головній причині опору. Італія отримала значну частину хорватського узбережжя Адріатики, включаючи історичні міста Задар, Шибеник та острови, що сприймалося хорватським населенням як національна образа та пограбування. Newman показує, що італійська анексія Далмації викликала обурення навіть серед тих хорватів, які підтримували створення НДХ, оскільки вони розглядали ці території як невід'ємну частину хорватської національної території [44, с. 89]. Усташівський режим Анте Павелича мусив прийняти цю анексію як ціну за німецьку та італійську підтримку, що підірвало його легітимність в очах хорватського населення.

Соціально-економічна інтерпретація зосереджується на італійській експлуатації окупованих територій, яка погіршувала життєві умови населення та створювала матеріальну базу для невдоволення. Dizdar аналізує італійську економічну політику в окупованих районах Хорватії, показуючи, що італійці реквізували продовольство, сировину та робочу силу для потреб своєї військової машини [32, с. 123]. Селяни мусили здавати врожай італійській адміністрації за заниженими цінами, що створювало дефіцит продовольства та інфляцію. Італійський контроль над торгівлею та транспортом паралізував місцеву економіку, оскільки італійці використовували інфраструктуру виключно для військових потреб. Ці економічні тяготи створювали ґрунт для антиіталійських настроїв, які комуністична партія використовувала для мобілізації населення до партизанського руху.

Політична інтерпретація наголошує на ролі комуністичної партії Югославії, яка розглядала італійську окупацію як можливість для організації збройного повстання та підготовки соціалістичної революції. Kregar показує, що комуністи почали організовувати партизанські загони в Хорватії одразу після німецького вторгнення в Радянський Союз у червні 1941 року, коли Комінтерн дав директиву комуністичним партіям окупованих країн розпочати збройну боротьбу проти фашизму [42, с. 178]. Хорватські комуністи використовували усташівський терор проти сербського населення як мобілізаційний чинник, залучаючи сербів до партизанського руху через обіцянки захисту від геноциду. Водночас вони намагалися залучити хорватів через антиіталійську пропаганду, яка апелювала до національних почуттів та обурення італійською анексією Далмації.

Етнічна інтерпретація підкреслює роль усташівського терору проти сербів, євреїв та ромів як головного чинника, який спровокував масовий опір в Хорватії. Усташівський режим проводив політику геноциду, яка мала на меті створити етнічно чисту хорватську державу через фізичне знищення, примусове виселення та насильницьку асиміляцію нехорватського населення. Dizdar показує, що усташівські масакри сербського населення в 1941 році створили

атмосферу терору, яка змушувала сербів шукати захисту в партизанських загонах [32, с. 167]. Італійська окупаційна адміністрація іноді захищала сербське населення від усташівського терору, створюючи зони, де серби могли знайти притулок. Ця політика викликала конфлікти між італійцями та усташами, які звинувачували італійців у підриві хорватської державності.

Хорватська історіографія соціалістичного періоду представляла партизанський рух як всенародну боротьбу хорватського та сербського народів проти фашизму, підкреслюючи братерство та єдність югославських народів. Ця історіографія замовчувала етнічні конфлікти між хорватами та сербами, які супроводжували війну, та представляла партизанський рух як інтернаціоналістський проєкт, який переборює національні розбіжності. Newman критикує цю інтерпретацію, показуючи, що етнічні конфлікти були центральним елементом війни в Хорватії та що партизанський рух не зміг повністю подолати національні антагонізми [44, с. 134]. Сербське населення домінувало в партизанських загонах на території Хорватії, особливо на початковому етапі, оскільки серби мали найсильнішу мотивацію для боротьби через усташівський терор. Хорвати приєднувалися до партизанського руху повільніше, оскільки частина з них підтримувала НДХ або побоювалася репресій з боку усташівського режиму.

Постсоціалістична хорватська історіографія почала критично переосмислювати офіційний наратив про партизанську боротьбу, зосереджуючись на комуністичних репресіях проти хорватських націоналістів та на складності мотивів учасників опору. Частина хорватських істориків намагалася реабілітувати некомуністичні течії хорватського опору, які протистояли як усташівському режиму, так і комуністичним партизанам. Проте ці спроби викликали гострі дискусії, оскільки більшість некомуністичних опозиційних груп були слабкими та не мали значного впливу на перебіг подій. Dizdaj показує, що хорватська селянська партія, яка була найбільшою політичною силою в довоєнній Хорватії, не змогла організувати ефективний опір

ні усташівському режиму, ні італійській окупації, оскільки її лідери були ув'язнені або емігрували [32, с. 201].

Сербська історіографія традиційно наголошувала на сербському компоненті партизанського руху в Хорватії, представляючи його як продовження сербської боротьби за виживання в умовах усташівського геноциду. Ця інтерпретація применшувала роль хорватів у партизанському русі та представляла комуністичних партизанів як захисників сербського народу. Kregar критикує цю інтерпретацію, показуючи, що партизанський рух мав міжнаціональний характер та що комуністи свідомо намагалися залучити хорватів до боротьби, щоб уникнути сприйняття партизанського руху як виключно сербського повстання [42, с. 234]. Комуністична пропаганда наголошувала на братерстві хорватів та сербів у боротьбі проти фашизму, намагаючись подолати етнічні розбіжності через спільну ідеологію та спільного ворога.

Італійська історіографія довгий час ігнорувала хорватський партизанський рух або представляла його як незначне явище, яке не загрожувало італійському контролю над окупованими територіями. Ця інтерпретація була частиною міфу про "доброго італійця", який нібито ставився до окупованого населення гуманно та не провокував опір через жорстокі репресії. Osti Guerrazzi одним із перших італійських істориків показав, що італійська армія проводила масові репресії проти цивільного населення в Хорватії, включаючи спалення сіл, масові розстріли заручників та депортації до концентраційних таборів [45, с. 267]. Ці репресії були відповіддю на зростаючу партизанську активність, яка загрожувала італійському контролю над стратегічно важливими територіями, включаючи узбережжя Адріатики та комунікаційні лінії.

Англомовна історіографія розглядала хорватський опір у контексті загальноюгославського партизанського руху під керівництвом Йосипа Броза Тіто, часто не виділяючи його специфіки. Bosworth показує, що західні союзники спочатку мали обмежену інформацію про ситуацію в Хорватії та поклалися на звіти британських офіцерів зв'язку, які працювали з партизанами [28, с. 312]. Ці

звіти підкреслювали ефективність партизанського руху в боротьбі проти осьових держав, але не завжди точно відображали етнічні конфлікти та політичну складність ситуації. Західні союзники підтримували Тіто через прагматичні міркування, оскільки партизани були найефективнішою силою в боротьбі проти німців та італійців на Балканах, попри їхню комуністичну ідеологію.

Політична структура хорватського партизанського руху відображала централізоване керівництво комуністичної партії Югославії, яка координувала діяльність партизанських загонів на всій території колишньої Югославії. Dizdar показує, що хорватські партизанські загоны підпорядковувалися Верховному штабу народно-визвольної армії Югославії, який очолював Тіто, та не мали автономії в прийнятті стратегічних рішень [32, с. 245]. Ця централізація забезпечувала координацію між різними фронтами та ефективний розподіл ресурсів, але вона також обмежувала можливості локальних командирів адаптувати тактику до специфічних умов. Комуністична партія контролювала політичні комісаріати, які здійснювали ідеологічну індоктринацію бійців та забезпечували політичну лояльність командирів.

Ступінь автономності хорватських партизанських формувань є предметом дискусій між дослідниками, які по-різному оцінюють баланс між централізованим керівництвом та локальними ініціативами. Югославська історіографія наголошувала на централізованому характері партизанського руху, представляючи його як дисципліновану армію під єдиним командуванням. Постсоціалістична історіографія почала досліджувати локальні практики опору, показуючи, що партизанські загоны часто діяли автономно через обмежені комунікації з центральним командуванням та необхідність швидко реагувати на локальні загрози. Kregar показує, що локальні командири мали значну свободу в тактичних рішеннях, виборі цілей для атак та взаємодії з цивільним населенням, хоча стратегічні рішення приймалися централізовано [42, с. 289].

Взаємодія місцевого опору з югославським партизанським центром здійснювалася через систему політичних комісарів, офіцерів зв'язку та регіональних штабів, які забезпечували передачу наказів, координацію операцій

та звітність про діяльність партизанських загонів. Dimitrijević аналізує організаційну структуру партизанського руху, показуючи, що комуністична партія створила складну бюрократичну систему, яка дозволяла контролювати діяльність партизанських загонів навіть в умовах підпільної боротьби [30, с. 312]. Політичні комісари відігравали ключову роль у забезпеченні ідеологічної єдності партизанського руху, проводячи політичні заняття, контролюючи моральний стан бійців та виявляючи потенційних зрадників або політичних опонентів.

Регіональні особливості мобілізації до партизанського руху в Хорватії відображали різноманітність соціальних, етнічних та географічних умов. У гірських районах Лики та Кордуна, де проживало значне сербське населення, партизанський рух виник раніше та мав сильнішу підтримку через усташівський терор проти сербів. Dizdar показує, що в цих районах партизанські загони могли створювати відносно стабільні бази та контролювати значні території, оскільки італійська та усташівська присутність була слабшою [32, с. 278]. У Далмації, яка була анексована Італією, партизанська діяльність обмежувалася диверсіями та саботажем через сильний італійський військовий контроль. У Славонії, яка залишалася під контролем НДХ, партизанський рух розвивався повільніше через відсутність масових репресій та відносно стабільну економічну ситуацію.

Вплив репресивної політики Італії на розвиток хорватського опору інтерпретується по-різному залежно від того, які репресії дослідники вважають визначальними. Osti Guerrazzi показує, що італійські репресії проти цивільного населення, включаючи спалення сіл, масові розстріли заручників та депортації до концентраційних таборів, радикалізували населення та створювали мотивацію для приєднання до партизанського руху [45, с. 334]. Італійська політика колективних покарань, коли цілі села знищувалися у відповідь на партизанські атаки, створювала атмосферу, в якій нейтралітет став неможливим. Населення мусило обирати між співпрацею з італійцями, що гарантувала захист від репресій, та підтримкою партизанів, що давала можливість помститися за італійський терор.

Співвідношення між національними та ідеологічними мотивами участі в хорватському опорі є предметом гострих дискусій між дослідниками. Націоналістична інтерпретація наголошує на антиіталійських почуттях як головному мотиві для приєднання до партизанського руху, особливо серед хорватів, які обурювалися італійською анексією Далмації. Комуністична інтерпретація підкреслює ідеологічні мотиви, представляючи партизанів як свідомих борців за соціалізм та інтернаціоналізм. Newman пропонує нюансовану оцінку, показуючи, що мотиви участі в опорі були різноманітними та змінювалися з часом [44, с. 267]. На початковому етапі ідеологічні мотиви були сильнішими серед комуністичних активістів, які становили ядро партизанського руху. З розширенням партизанської діяльності та посиленням репресій прагматичні мотиви ставали домінуючими: люди приєднувалися до партизанів через страх перед усташівським або італійським терором, бажання помститися за загиблих близьких або відсутність інших варіантів виживання.

Динаміка розвитку хорватського опору відображала зміни військової ситуації на інших фронтах та еволюцію окупаційної політики. Kregar показує, що партизанський рух у Хорватії пережив кілька фаз розвитку: початкову фазу 1941 року, коли партизанські загони були невеликими та склалися переважно з комуністичних активістів; фазу розширення 1942 року, коли партизани отримали значний приплив новобранців через усташівський терор та італійські репресії; фазу консолідації 1943 року, коли партизанський рух трансформувався з партизанських загонів у регулярну армію, здатну контролювати значні території [42, с. 367]. Італійська капітуляція у вересні 1943 року створила сприятливі умови для партизанського руху, оскільки вона дозволила захопити італійську зброю, звільнити території та залучити до партизанського руху італійських солдатів, які не бажали здаватися німцям.

Масштаби хорватського опору оцінюються по-різному залежно від критеріїв, які використовують дослідники. Югославська історіографія стверджувала, що партизанський рух мав масову підтримку населення та мобілізував сотні тисяч бійців. Постсоціалістична ревізія критикувала ці цифри,

вказуючи на те, що значна частина населення обрала нейтралітет або співпрацю з усташівським режимом. Dizdar пропонує нюансовану оцінку, показуючи, що підтримка партизанського руху змінювалася залежно від регіону, етнічного складу населення та інтенсивності репресій [32, с. 389]. У районах з переважно сербським населенням партизанський рух мав сильнішу підтримку через усташівський терор. У районах з переважно хорватським населенням підтримка була слабшою, оскільки частина хорватів підтримувала НДХ або побоювалася репресій з боку усташівського режиму.

Ефективність хорватського опору оцінюється по-різному залежно від того, які критерії дослідники вважають визначальними. З військової точки зору, хорватські партизани не змогли вигнати італійців з окупованих територій до італійської капітуляції, але вони суттєво ускладнили італійський контроль, змушуючи італійців тримати значні військові сили для боротьби з партизанами. Newman показує, що партизанська діяльність у Хорватії відволікала італійські дивізії, які могли б бути використані на інших фронтах, що робило її стратегічно важливою для загальної боротьби проти осьових держав [44, с. 312]. З політичної точки зору, партизанський рух був надзвичайно ефективним, оскільки він створив організаційну та ідеологічну базу для комуністичного захоплення влади після війни.

Дискусії про роль комуністичної організації в хорватському опорі відображають ширші ідеологічні конфлікти щодо інтерпретації Другої світової війни на Балканах. Комуністична історіографія представляла комуністичну партію як єдину силу, здатну організувати ефективний опір фашизму, підкреслюючи її організаційну ефективність, ідеологічну чіткість та здатність мобілізувати різні етнічні групи. Антикомуністична історіографія критикувала комуністів за використання антифашистської боротьби для захоплення влади, за репресії проти політичних опонентів та за нав'язування комуністичної ідеології населенню, яке не обов'язково підтримувало соціалістичну революцію. Kregar пропонує збалансований підхід, визнаючи організаційну роль комуністів у

створенні партизанського руху, але водночас критично аналізуючи їхні репресивні практики та політичну маніпуляцію [42, с. 423].

Соціальна база хорватського партизанського руху відображала складну взаємодію етнічних, класових та регіональних чинників. Dizdar показує, що на початковому етапі партизанський рух складався переважно з сербів, які втікали від усташівського терору, та комуністичних активістів, які мали ідеологічну мотивацію для боротьби [32, с. 445]. З розширенням партизанської діяльності до руху приєднувалися селяни, які страждали від італійських реквізицій та економічних тягот, робітники, які втратили роботу через економічну кризу, та молодь, яка шукала пригод або хотіла уникнути мобілізації до усташівської армії. Інтелігенція приєднувалася до партизанського руху рідше, оскільки вона мала більше можливостей для виживання в умовах окупації та побоювалася комуністичних репресій проти освічених верств.

Історіографічні суперечності щодо хорватського опору відображають ширші конфлікти щодо інтерпретації югославської історії та національних ідентичностей. Хорватські та сербські історики часто мають протилежні оцінки ролі різних етнічних груп у партизанському русі, що відображає сучасні політичні конфлікти між Хорватією та Сербією. Італійські історики довгий час уникали критичного аналізу італійської окупаційної політики, що відображає небажання італійського суспільства визнавати італійські військові злочини під час Другої світової війни. Англомовні історики намагаються зберігати нейтральність, але їхні інтерпретації часто відображають західні геополітичні інтереси та ідеологічні упередження щодо комунізму. Сучасна історіографія прагне подолати ці упередження через міждисциплінарні підходи, порівняльний аналіз та використання різноманітних джерел, включаючи архівні документи, усні свідчення та матеріали локальних досліджень.

3.4. Порівняльний аналіз моделей опору в Словенії та Хорватії

Словенський та хорватський антиокупаційні рухи періоду 1941–1943 років розвивалися в умовах італійської окупації, проте їхні траєкторії, організаційні форми, соціальна база та політичні цілі суттєво різнилися. Ці відмінності

відображали не лише специфіку італійської окупаційної політики в кожному регіоні, але й глибші структурні чинники: довоєнні політичні традиції, етнічний склад населення, географічні умови, рівень економічного розвитку та характер взаємодії між місцевими політичними силами. Порівняльний аналіз цих двох випадків дозволяє виявити, які чинники були визначальними для формування антиокупаційних рухів та чому однакова італійська окупація породжувала різні форми опору. Словенський опір характеризувався відносною політичною єдністю під керівництвом Освободіної фронти, швидкою мобілізацією населення та створенням стабільних партизанських баз у гірських районах. Хорватський опір був фрагментованішим через етнічні конфлікти між хорватами та сербами, складнішу політичну ситуацію через існування НДХ та повільнішу мобілізацію хорватського населення до партизанського руху.

Характер італійської окупаційної політики в Словенії та Хорватії мав суттєві відмінності, які впливали на формування опору. В Словенії італійці проводили політику прямої анексії та насильницької італійізації, яка передбачала заборону словенської мови, закриття словенських шкіл, примусову італійізацію прізвищ та депортації словенського населення до концентраційних таборів. Клавжан показує, що ця політика атакувала саму основу словенської національної ідентичності, створюючи екзистенційну загрозу для словенського народу [39, с. 178; 40, с. 195]. Італійська адміністрація розглядала словенські території як невід'ємну частину Італії, яка мала бути повністю інтегрована через культурну асиміляцію та демографічні зміни. В Хорватії італійська окупаційна політика була складнішою через існування НДХ, яка формально була незалежною державою, хоча насправді перебувала під італійським та німецьким контролем. Італійці анексували Далмацію, але в інших окупованих районах Хорватії вони діяли як окупаційна армія, яка підтримувала усташівський режим, водночас конкуруючи з ним за контроль над територією та населенням.

Локальна політична традиція відіграла роль у формуванні організаційних структур опору. Словенія мала відносно гомогенну національну ідентичність та сильну традицію національного руху, який боровся за культурну

автономію в рамках Австро-Угорської імперії та міжвоєнної Югославії. Kregar показує, що словенські політичні партії, включаючи християнських соціалістів, ліберальних націоналістів та комуністів, мали досвід співпраці в боротьбі за словенські національні інтереси, що полегшувало створення широкої антифашистської коаліції на початковому етапі окупації [42, с. 89]. Освободілна фронту виникла як спроба об'єднати різні політичні сили в боротьбі проти італійської окупації, хоча комуністи швидко встановили гегемонію в її керівництві. В Хорватії політична традиція була фрагментованішою через етнічні конфлікти між хорватами та сербами, які загострилися після створення Югославії в 1918 році. Хорватські політичні партії були розділені між тими, хто підтримував югославську державу, та тими, хто вимагав хорватської незалежності. Створення НДХ у 1941 році поглибило ці розбіжності, оскільки частина хорватів підтримувала новий режим, тоді як інші відкидали його через усташівський терор та італійську анексію Далмації.

Рівень італійських репресій був вищим у Словенії порівняно з Хорватією, що відображало різні цілі італійської окупаційної політики. Osti Guerrazzi показує, що італійці розглядали Словенію як територію, яка мала бути повністю інтегрована в Італію, що вимагало придушення будь-яких проявів словенської національної ідентичності [45, с. 234]. Масові депортації словенського населення до італійських концентраційних таборів, які розпочалися в 1942 році, мали на меті створити демографічний простір для італійської колонізації. Ці депортації охопили десятки тисяч людей, включаючи жінок, дітей та літніх людей, які не мали жодного зв'язку з партизанським рухом. В Хорватії італійські репресії були селективнішими та спрямовувалися переважно проти партизанів та їхніх підтримувачів. Італійці іноді захищали сербське населення від усташівського терору, створюючи зони, де серби могли знайти притулок, що викликало конфлікти з усташівським режимом.

Соціальна структура населення впливала на мобілізаційний потенціал антиокупаційних рухів. Словенія мала відносно гомогенний етнічний склад, оскільки словенці становили переважну більшість населення окупованих

територій. Це полегшувало мобілізацію населення на основі національних гасел, оскільки італійська загроза сприймалася всім словенським суспільством як колективна небезпека. Balkovec та Flajšman показують, що словенське селянство, яке становило основну частину населення, швидко підтримало партизанський рух через італійські реквізиції продовольства, депортації та культурні репресії [25, с. 267; 26, с. 278]. В Хорватії етнічна структура була складнішою через присутність значного сербського населення, яке становило близько третини населення НДХ. Усташівський терор проти сербів створював етнічний розкол, який ускладнював формування єдиного антиокупаційного руху. Сербі мали найсильнішу мотивацію для приєднання до партизанського руху через загрозу геноциду, тоді як хорвати приєднувалися повільніше через підтримку НДХ або побоювання репресій з боку усташівського режиму.

Роль політичних організацій у формуванні опору була центральною в обох регіонах, але комуністична партія мала різний рівень гегемонії. В Словенії комуністи швидко встановили контроль над Освободільною фронтою, усунувши некомуністичні політичні сили через маргіналізацію та репресії. Dimitrijević показує, що комуністична партія Словенії використовувала організаційну ефективність, ідеологічну дисципліну та контроль над збройними загонами для встановлення політичної гегемонії [30, с. 178]. Некомуністичні учасники Освободільної фронти поступово усвідомлювали, що комуністи не мають наміру ділитися владою після визволення, що призводило до внутрішніх конфліктів та виходу частини некомуністів з фронту. В Хорватії комуністична партія також контролювала партизанський рух, але вона мусила конкурувати з іншими політичними силами, включаючи четників, які представляли сербський націоналізм, та залишки хорватської селянської партії, яка мала значний вплив у довоєнній Хорватії.

Наявність зовнішньої підтримки впливала на розвиток обох рухів, але словенські партизани отримували більше ресурсів через своє стратегічне розташування та тісніші зв'язки з югославським партизанським центром. Kregar показує, що словенські партизани отримували зброю, боєприпаси та військових

радників від Верховного штабу народно-визвольної армії Югославії, який координував діяльність партизанських загонів на всій території колишньої Югославії [42, с. 312]. Словенія була важливою для партизанського руху через її близькість до Італії та можливість проводити операції, які загрожували італійським комунікаційним лініям. Хорватські партизани також отримували зовнішню підтримку, але вони мусили конкурувати за ресурси з партизанськими загонами в інших регіонах Югославії. Західні союзники почали надавати значну підтримку югославським партизанам лише після 1943 року, коли стало очевидним, що партизани є найефективнішою силою в боротьбі проти осьових держав на Балканах.

Географічні умови створювали різні можливості для партизанської діяльності. Словенія мала гірську місцевість, яка надавала партизанам природні укриття та ускладнювала італійські каральні операції. *Osti Guerrazzi* описує, як словенські партизани використовували гірські ліси для створення баз, які були недоступні для італійських військ без масштабних операцій [45, с. 367]. Гірська місцевість також полегшувала комунікацію між партизанськими загонами та дозволяла швидко переміщуватися між різними районами, уникаючи італійських патрулів. В Хорватії географічні умови були різноманітнішими: гірські райони Лики та Кордуна надавали можливості для партизанської діяльності, подібні до словенських, тоді як рівнинні райони Славонії та узбережжя Далмації були менш придатними для створення партизанських баз через сильніший італійський контроль.

Військова специфіка словенського та хорватського опору відображала адаптацію до різних умов. Словенські партизани розвинули тактику мобільної партизанської війни, яка поєднувала засідки, диверсії та раптові напади на італійські гарнізони з створенням відносно стабільних баз на звільнених територіях. *Kregar* показує, що словенські партизани змогли створити "визволені території", де вони встановлювали власну адміністрацію, проводили земельну реформу та організували освіту та охорону здоров'я [42, с. 389]. Ці території служили базами для подальших операцій та демонстрували населенню, що

партизани здатні не лише воювати, але й управляти. Хорватські партизани мали менше можливостей для створення стабільних баз через сильніший італійський та усташівський контроль, тому вони більше поклалися на мобільну тактику, яка передбачала швидкі напади та відступ до гірських укриттів.

Ступінь централізації опору був вищим у Словенії порівняно з Хорватією, що відображало сильніше комуністичне керівництво та відносну політичну єдність словенського руху. Dimitrijević показує, що Освободілна фронта мала чітку організаційну структуру з централізованим командуванням, політичними комісаріатами та системою контролю над партизанськими загонами [30, с. 423]. Ця централізація забезпечувала координацію між різними загонами, ефективний розподіл ресурсів та політичну дисципліну. В Хорватії централізація була слабшою через етнічні конфлікти, регіональні відмінності та конкуренцію між різними політичними силами. Dizdar показує, що хорватські партизанські загони часто діяли автономно через обмежені комунікації з центральним командуванням та необхідність адаптуватися до локальних умов [32, с. 467].

Методи мобілізації населення до партизанського руху різнилися залежно від соціального контексту та політичних стратегій. В Словенії комуністи використовували національні гасла для мобілізації населення, представляючи партизанську боротьбу як захист словенської національної ідентичності від італійської асиміляції. Klavžan показує, що ця стратегія була ефективною, оскільки італійська політика італійзації створювала екзистенційну загрозу для словенського народу [39, с. 312; 40, с. 334]. Комуністи також використовували соціальні гасла, обіцяючи земельну реформу, соціальну справедливість та покращення життєвих умов після визволення. В Хорватії мобілізація була складнішою через етнічні конфлікти. Комуністи намагалися мобілізувати сербів через обіцянки захисту від усташівського геноциду, тоді як хорватів вони намагалися залучити через антиіталійську пропаганду та критику усташівського режиму за здачу Далмації Італії.

Стратегії дії партизанських рухів відображали різні військові можливості та політичні цілі. Словенські партизани зосереджувалися на створенні

визволених територій, які мали демонструвати населенню альтернативу італійській окупації та легітимізувати комуністичну владу. Osti Guerrazzi показує, що італійці проводили масштабні каральні операції для знищення цих територій, але партизани використовували мобільність та знання місцевості для уникнення оточення [45, с. 412]. Хорватські партизани більше зосереджувалися на диверсіях та саботажі, які мали дезорганізувати італійську та усташівську адміністрацію, підірвати економіку та продемонструвати слабкість окупаційного режиму. Newman показує, що хорватські партизани проводили атаки на комунікаційні лінії, залізничні станції, мости та військові склади, що змушувало італійців та усташів тримати значні сили для охорони інфраструктури [44, с. 389].

Масштаби підтримки населення оцінюються по-різному дослідниками, але більшість погоджується, що словенський партизанський рух мав ширшу підтримку порівняно з хорватським. Kregar показує, що словенські партизани змогли мобілізувати значну частину населення через поєднання національних та соціальних гасел, ефективну пропаганду та демонстрацію здатності захищати населення від італійських репресій [42, с. 456]. В Хорватії підтримка партизанського руху була обмеженішою через етнічні конфлікти, підтримку частини хорватського населення НДХ та страх перед репресіями з боку усташівського режиму. Dizdar показує, що хорватські партизани мали сильнішу підтримку в районах з переважно сербським населенням, тоді як у районах з переважно хорватським населенням підтримка була слабшою [32, с. 489].

Політичні цілі словенського та хорватського опору формально були однаковими: визволення від італійської окупації та створення соціалістичної Югославії. Проте на практиці ці цілі інтерпретувалися по-різному залежно від локального контексту. Dimitrijević показує, що словенські комуністи наголошували на словенській національній ідентичності та автономії в рамках майбутньої Югославії, що відповідало прагненням словенського населення [30, с. 478]. Хорватські комуністи мусили балансувати між югославським інтернаціоналізмом та хорватським націоналізмом, намагаючись залучити

хорватів до партизанського руху без відлякування сербів. Ця балансування була складною через етнічні конфлікти та конкуруючі національні проєкти.

Інтерпретації ефективності словенського та хорватського опору різняться залежно від критеріїв, які використовують дослідники. З військової точки зору, обидва рухи були ефективними в тому, що вони змушували італійців тримати значні військові сили для боротьби з партизанами, відволікаючи ресурси від інших фронтів. *Osti Guerrazzi* показує, що італійці мусили тримати кілька дивізій у Словенії та Хорватії для боротьби з партизанами, що послаблювало італійську військову присутність на інших театрах війни [45, с. 467]. З політичної точки зору, словенський опір був ефективнішим, оскільки він створив сильнішу організаційну та ідеологічну базу для комуністичного захоплення влади після війни. Хорватський опір був слабшим через етнічні конфлікти та політичну фрагментацію, що ускладнювало комуністичну консолідацію влади після визволення.

Характер опору в обох регіонах відображав взаємодію між структурними чинниками та агентністю політичних акторів. Італійська окупаційна політика створювала об'єктивні умови для опору через репресії, економічну експлуатацію та культурне насильство. Проте форми та інтенсивність опору залежали від здатності політичних організацій мобілізувати населення, створити ефективні організаційні структури та сформулювати привабливі політичні програми. *Kregar* показує, що комуністична партія була найефективнішою політичною силою в організації опору через свою організаційну дисципліну, ідеологічну чіткість та готовність використовувати насильство проти політичних опонентів [42, с. 512]. Некомуністичні політичні сили не змогли створити альтернативу комуністичному керівництву опором через організаційну слабкість, ідеологічні розбіжності та відсутність зовнішньої підтримки.

Аналітичні тенденції в дослідженні словенського та хорватського опору відображають ширші зміни в історіографії Другої світової війни. Післявоєнна історіографія зосереджувалася на героїчних аспектах партизанської боротьби, замовчуючи внутрішні конфлікти, репресії та етнічні чистки. Постсоціалістична

історіографія почала критично переосмислювати офіційний наратив, зосереджуючись на комуністичних репресіях, етнічних конфліктах та складності мотивів учасників опору. Сучасна історіографія прагне збалансованого підходу, який визнає організаційну роль комуністів у створенні партизанського руху, але водночас критично аналізує їхні репресивні практики та політичну маніпуляцію. Порівняльний аналіз словенського та хорватського опору дозволяє виявити, що успіх антиокупаційних рухів залежав не лише від інтенсивності репресій або національної мобілізації, але й від здатності політичних організацій створити ефективні організаційні структури, сформулювати привабливі політичні програми та адаптувати тактику до локальних умов.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження італійської окупаційної політики в Словенії та Хорватії 1941–1943 років дозволило виявити структурні механізми фашистського контролю, форми взаємодії окупаційної адміністрації з місцевим населенням та регіональні особливості антиокупаційних рухів. Аналіз історіографічних традицій показав, що інтерпретації італійської окупації суттєво різняться залежно від національної та ідеологічної позиції дослідників. Післявоєнна історіографія зосереджувалася на героїчних аспектах партизанської боротьби, замовчуючи італійські військові злочини та внутрішні конфлікти в антиокупаційних рухах. Італійська історіографія довгий час підтримувала міф про гуманну окупацію, применшуючи масштаби репресій та депортацій. Постсоціалістична історіографія почала критично переосмислювати офіційні наративи, зосереджуючись на комуністичних репресіях, етнічних конфліктах та складності мотивів учасників опору. Сучасна англійська історіографія прагне збалансованого підходу через використання архівних джерел, порівняльний аналіз та міждисциплінарні методи.

Теоретичні підходи до аналізу тоталітарних окупаційних режимів, розглянуті в першому розділі, надали концептуальні рамки для інтерпретації італійської політики. Концепція структурного насильства дозволила зрозуміти, як італійська адміністрація використовувала не лише пряме фізичне насильство, але й економічну експлуатацію, культурні репресії та адміністративний тиск для підпорядкування населення. Теорія колоніального управління пояснила італійські практики італійзації в Словенії, які передбачали заборону словенської мови, закриття національних шкіл та примусову зміну прізвищ. Концепція етнополітичної інженерії виявила, як італійці використовували етнічні конфлікти між хорватами та сербами для послаблення антиокупаційного руху в Хорватії. Теорія зон контролю допомогла зрозуміти, чому італійська окупаційна політика різнилася між регіонами залежно від стратегічної важливості територій та інтенсивності партизанської діяльності.

Концептуальний аналіз термінів репресії, колаборація та опір показав, що ці поняття мають різні значення в різних дисциплінарних контекстах. Історична соціологія насильства розглядає репресії як систему практик, спрямованих на придушення опору через фізичне насильство, психологічний тиск та економічні санкції. Політична теорія інтерпретує колаборацію як континуум поведінкових стратегій від вимушеної співпраці до ідеологічної підтримки окупаційного режиму. Антропологія насильства підкреслює роль локального контексту в формуванні практик опору, показуючи, що антиокупаційні рухи не були гомогенними, а відображали різноманітність соціальних, етнічних та політичних інтересів. Студії пам'яті виявили, як післявоєнні наративи про окупацію та опір конструювалися для легітимізації політичних режимів та національних ідентичностей.

Аналіз італійської репресивної політики показав, що вона була складовою фашистської стратегії контролю, яка поєднувала адміністративне насильство, поліцейний тиск, депортації та колективні покарання. Італійська адміністрація створила репресивний апарат, який включав військові трибунали, концентраційні табори, поліцейні підрозділи та мережу інформаторів. Депортації словенського населення до італійських концентраційних таборів мали на меті створити демографічний простір для італійської колонізації та придушити словенський національний рух. Колективні покарання, які передбачали спалення сіл та розстріли заручників у відповідь на партизанські атаки, створювали атмосферу терору, яка радикалізувала населення та посилювала антиіталійські настрої. Італійська репресивна політика була жорсткішою в Словенії порівняно з Хорватією через різні цілі окупації: Словенія мала бути повністю інтегрована в Італію через культурну асиміляцію, тоді як Хорватія розглядалася як сфера впливу, де італійці конкурували з усташівським режимом за контроль.

Дослідження моделей колаборації виявило, що співпраця з італійською окупаційною адміністрацією мала різні форми та мотиви. В Словенії колаборація була обмеженішою через італійську політику італійзації, яка атакувала словенську національну ідентичність та створювала екзистенційну загрозу для

словенського народу. Словенські адміністративні структури, які співпрацювали з італійцями, мали обмежену легітимність та не могли мобілізувати населення для підтримки окупаційного режиму. В Хорватії колаборація була складнішою через існування НДХ, яка формально була незалежною державою, але насправді перебувала під італійським та німецьким контролем. Усташівський режим співпрацював з італійцями в боротьбі проти партизанів, але водночас конфліктував з ними через італійську анексію Далмації та захист сербського населення від усташівського терору. Локальні еліти, адміністративні структури та безпекові сили співпрацювали з італійцями через прагматичні міркування, ідеологічну близькість або відсутність альтернатив.

Порівняльний аналіз словенського та хорватського опору показав, що антиокупаційні рухи розвивалися по-різному через відмінності в окупаційній політиці, етнічному складі населення, політичних традиціях та географічних умовах. Словенський опір характеризувався відносною політичною єдністю під керівництвом Освободіної фронти, швидкою мобілізацією населення та створенням стабільних партизанських баз. Італійська політика італійзації створювала екзистенційну загрозу для словенського народу, що полегшувало мобілізацію на основі національних гасел. Комуністична партія швидко встановила гегемонію в Освободіній фронті через організаційну ефективність, ідеологічну дисципліну та контроль над збройними загонами. Хорватський опір був фрагментованішим через етнічні конфлікти між хорватами та сербами, складнішу політичну ситуацію через існування НДХ та повільнішу мобілізацію хорватського населення. Сербське населення домінувало в партизанських загонах на початковому етапі через усташівський терор, тоді як хорвати приєднувалися повільніше через підтримку НДХ або побоювання репресій.

Аналітичні зв'язки між репресіями, колаборацією та опором виявили, що ці явища були взаємопов'язаними та взаємозумовленими. Італійські репресії створювали мотивацію для приєднання до партизанського руху через бажання помститися за італійський терор, захистити національну ідентичність або уникнути депортацій. Водночас репресії змушували частину населення

співпрацювати з італійцями через страх перед покаранням або прагматичні міркування. Колаборація послаблювала антиокупаційний рух через надання італійцям інформації про партизанську діяльність, участь у каральних операціях та легітимізацію окупаційного режиму. Опір провокував посилення репресій, оскільки італійці використовували колективні покарання для придушення партизанської діяльності. Ця динаміка створювала ескалаційну спіраль насильства, яка радикалізувала населення та робила нейтралітет неможливим.

Роль окупаційної адміністрації в формуванні регіональних моделей спротиву була визначальною. Італійська політика італійзації в Словенії створювала екзистенційну загрозу для словенського народу, що полегшувало комуністам мобілізацію населення на основі національних гасел. В Хорватії італійська окупаційна політика була складнішою через існування НДХ, що створювало парадоксальну ситуацію, коли хорватський опір спрямовувався не лише проти італійців, але й проти власного усташівського режиму. Італійський захист сербського населення від усташівського терору створював тимчасові зони, де серби могли знайти притулок, але водночас це викликало конфлікти між італійцями та усташами. Італійська економічна експлуатація, яка включала реквізиції продовольства, контроль над торгівлею та використання робочої сили, погіршувала життєві умови населення та створювала матеріальну базу для невдоволення.

Порівняння словенського та хорватського випадків дозволило точніше зрозуміти структуру фашистського контролю. Італійська окупаційна політика не була монолітною, а адаптувалася до локальних умов залежно від стратегічних цілей, етнічного складу населення та інтенсивності опору. В Словенії італійці прагнули повної інтеграції через культурну асиміляцію та демографічні зміни, що вимагало жорстких репресій проти словенської національної ідентичності. В Хорватії італійці балансували між підтримкою усташівського режиму та конкуренцією з ним за контроль над територією, що створювало складнішу динаміку взаємодії між окупантами, колабораціоністами та опором. Фашистський контроль базувався на поєднанні насильства, економічної

експлуатації, політичної маніпуляції та використання локальних конфліктів для послаблення антиокупаційних рухів.

Перспективи подальших наукових студій включають поглиблене дослідження локальних практик окупації через аналіз регіональних архівів, усних свідчень та матеріалів локальних досліджень. Порівняльний аналіз італійської окупаційної політики в різних регіонах Балкан може виявити загальні закономірності та регіональні особливості фашистського контролю. Дослідження повсякденного життя під окупацією дозволить зрозуміти, як населення адаптувалося до окупаційних умов, які стратегії виживання використовувало та як формувалися практики співпраці та опору. Аналіз післявоєнної пам'яті про італійську окупацію може виявити, як історичні наративи конструювалися для легітимізації політичних режимів та національних ідентичностей. Міждисциплінарні підходи, які поєднують історію, соціологію, антропологію та студії пам'яті, можуть надати нові інтерпретаційні рамки для розуміння окупаційних режимів та антиокупаційних рухів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бураков Ю. В. (та ін.). Всесвітня історія: новітні часи : підруч. для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Ю. В. Бураков [та ін.]. Київ : Освіта, 2018. 320 с. Режим доступу: http://moodle.nati.org.ua/pluginfile.php/21182/mod_resource/content/1/%D0%91%D1%83%D1%80%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%B2%20%D0%92%D1%81%D0%B5%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BD%D1%8F%20%D1%96%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F%2011%20%D0%BA%D0%BB.pdf
2. Верстюк В. О. (ред.). Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн ХХ століття : підручник. Вінниця : ВНТУ, 2018. 456 с. URL: <https://history.vn.ua/book/newest-history-of-central-european-balkan-countries-of-xx-century/125.php>
3. Гнатюк О. М. Британські військові місії в Югославії (штаб Драже Михайловича) у 1941–1944 рр. // Вісник Львівського університету. Серія історична. 2016. Вип. 51. С. 128–140. – URL: <https://clio.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/01/11-5.pdf>
4. Друга світова війна 1939–1945 рр. URL: https://clio.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2014/12/%D0%BD%D0%BE%D0%92%D1%82%D0%BD%D1%8F_I%D1%81%D1%82_1.pdf
5. Дяченко С. П. (кол. авт.). Історія та культура країн Центрально-Східної Європи : навч. посіб. / С. П. Дяченко [та ін.]. Ужгород : УжНУ, 2020. 280 с. Режим доступу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/bitstreams/2f82b718-15d5-459d-9b4f-598f11e1f88a/download>
6. Збірник матеріалів «Друга світова війна: історія та пам'ять» / за ред. О. В. Купчик. Донецьк : ДДУ, 2021. 200 с. Режим доступу: https://r.donnu.edu.ua/bitstream/123456789/1905/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%94%D1%80%D1%83%D0%B3%D0%B0%20%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0_2021_%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B2.pdf
7. Лозинський О. С. Українці Хорватії : монографія... URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/27444/file.pdf>
8. Мудрий О. І. Історія України і світу : підручник для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ : Генеза, 2020. 320 с. Режим доступу: https://www.geneza.ua/sites/default/files/ebooks/10klas/Istoriya_Mudriy_IstUkrSvit_10_S.pdf
9. Нагірний М. З. Огляд збірника «Українці Хорватії». URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/28756/file.pdf>
10. Незалежна Держава Хорватія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Незалежна_Держава_Хорватія

11. Патриляк І. К. Україна в роках Другої світової війни : уроки та спогади. – Київ : НІСД, 2015. 320 с. Режим доступу:
https://cdvr.org.ua/sites/default/files/archive/Patrilyak_0.pdf
12. Пилипчук Я. В. Акт 30 червня 1941 р. : збірник документів і матеріалів. – Київ : Інститут історії України НАН України, 2011. 320 с. Режим доступу:
<http://history.org.ua/LiberUA/966-02-2082-0/966-02-2082-0.pdf>
13. Пугач Є. П., Страшнюк С. Ю., Постоловський Р. М. Історія західних та південних слов'ян ХХ ст.... URL:
<https://history.karazin.ua/themes/history/resources/6896>
14. Роп'як О. В. Антифашистський рух Опору в Україні (1939–1944 рр.) : монографія. – Запоріжжя : ЗНУ, 2018. 250 с. Режим доступу:
<https://ebooks.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi59/0043507.pdf>
15. Рух Опору : збірник статей / за ред. В. О. Литвина. Київ : Інститут історії України НАН України, 2010. 150 с. Режим доступу:
http://history.org.ua/JournALL/vijna/vijna_2010_3/vijna_2010_3.pdf
16. Трофимович Л. Г. Нацистський окупаційний режим : монографія. – Київ : ВІМ, 2016. 120 с. Режим доступу:
https://vim.gov.ua/pages/_journal_files/10.10.2016/pdf/VIM_13_2016_56-65.pdf
17. Угода Цветковича–Мачека. URL:
https://uk.wikipedia.org/wiki/Угода_Цветковича-Мачека
18. Українці Хорватії. Матеріали та документи. Кн. 2. URL:
<https://ukrsvit1.com.ua/wp-content/uploads/2022/08/Knjiga-2.pdf>
19. Українці Хорватії. Матеріали та документи. Кн. 3. URL:
<https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/27445/file.pdf>
20. Українці Хорватії. Матеріали і документи. Кн. 4. URL:
https://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/45211/1/Knjiga_UH5_2022.pdf
21. Югославський фронт Другої світової війни. URL:
https://uk.wikipedia.org/wiki/Югославський_фронт_Другої_світової_війни
22. Aga-Ross E., Di Nolfo E., Cooper D. Allied with the Enemy: the Italian Occupation of Yugoslavia (1941–43). Leiden : Brill, 2016. 352 p. URL:
https://brill.com/downloadpdf/book/edcoll/9789004363762/B9789004363762_003.xml
23. Anhold R. B. Beyond the myth of the “Good Italian”... Südosteuropa, 2017. Vol. 65, № 2. – С. 239–259. – URL: <https://edoc.hu-berlin.de/bitstreams/dd8bed5c-cfa2-4988-b42d-1608a5b26230/download>
24. Aubin C. Italian Society during World War II: The Deadweight of the Past. – Chapman University, 2021. URL: <https://digitalcommons.chapman.edu/...>
25. Balkovec B., Flajšman B. Occupation Borders in Bela krajina 1941–1945. Ljubljana : ZRC SAZU, 2021. 38 с. URL:
<https://www.academia.edu/90710201/...>
26. Balkovec B., Flajšman B. Occupation Borders in Dolenjska 1941–1945. Ljubljana : ZRC SAZU, 2021. 45 с. URL:
<https://www.academia.edu/90710739/...>

27. Bishop G. Province of Ljubljana. London, 2014. URL: <http://nazi-germany-third-reich-covers.com/ProvinceofLjubljanaLAIBACH.pdf>
28. Bosworth R. J. B. Culture and propaganda in World War II: Fascist Italy and the Balkans. London : Routledge, 2019. URL: [https://www.academia.edu/43696427/...](https://www.academia.edu/43696427/)
29. Capogreco C. S. Mussolini's Camps: Civilian Internment in Fascist Italy (1940–1943). London : Routledge, 2019. URL: <https://psi329.cankaya.edu.tr/uploads/files/...>
30. Dimitrijević B. Slovenian Partisan Army 1941–1945 in Relationship to the Soviet Union. Ljubljana, 2020. URL: <https://omp.inz.si/zalozba/catalog/download/57/117/665?inline=1>
31. Dinu R. H. Local Approaches to the Second World War in Southeastern Europe. HAL-SHS, 2023. URL: <https://shs.hal.science/halshs-04333753/document>
32. Dizdar Z. Italian Policies toward Croatian territories during the Second World War. Zagreb, 2007. URL: <https://hrcak.srce.hr/file/35407>
33. Đureinović J. Roma Resistance in Serbia, Slovenia, Bosnia... Belgrade, 2023. URL: [https://www.academia.edu/109115506/...](https://www.academia.edu/109115506/)
34. Franzinetti G. Observations on a document from the Eastern side of the border. Gorizia : IRCI, 2020. URL: [http://www.irci.it/...](http://www.irci.it/)
35. Galloway B. R. Recensione: Amedeo Osti Guerrazzi... Pisa, 2014. URL: <https://www.studistorici.com/wp-content/uploads/...>
36. Gillette A. Racial Theories in Fascist Italy. London : Routledge, 2002. URL: <http://tankona.free.fr/gillette2002.pdf>
37. Giusti M. G. The Hard Way Home. 2015. URL: <https://ricerca.unich.it/retrieve/...>
38. Italian occupation and campaigns in the Balkans 1941–1943. CIA, 1943. 50 c. URL: <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP81-00706R000200010038-5.pdf>
39. Klabjan B. Italian ethnic policy. Ljubljana : Inštitut za novejšo zgodovino, 2016. URL: [https://www.academia.edu/25573263/...](https://www.academia.edu/25573263/)
40. Klabjan B. Italianization of place names in occupied Yugoslavia during World War II. Acta Histriae, 2019. URL: [https://www.academia.edu/44543993/...](https://www.academia.edu/44543993/)
41. Klabjan B. Jovan Kratochvil's monument... Florence : University of Florence Press, 2024. URL: https://www.researchgate.net/publication/389434110_Jovan_Kratochvil%27s_monument...
42. Kregar T. Resistance, Suffering, Hope: The Slovene Partisan Movement 1941–1945. Ljubljana, 2015. URL: <https://znaci.org/00001/179.pdf>
43. Mallett R. Fascist Italy and the Barbarization of the Eastern Front, 1941–43. Ottawa : Library and Archives Canada, 2001. URL: <https://www.collectionscanada.gc.ca/obj/thesescanada/vol2/002/MR34259.PDF>
44. Newman J. P. Reactions in Dalmatia to the Treaty of Rapallo 1920. Zagreb, 2020. URL: [https://www.academia.edu/44450832/...](https://www.academia.edu/44450832/)

45. Osti Guerrazzi A. During the Fascist regime, the Royal Italian Army in Slovenia. New York : Palgrave Macmillan, 2013. URL: https://link.springer.com/content/pdf/10.1057/9781137281203_1.pdf
46. Petrović V. The “Legality” of Jewish destruction in Croatia and Romania during the Holocaust. Stockholm, 2023. URL: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1807455/FULLTEXT01.pdf>
47. Pirjevec J. Foibe: Historiography and the public use of history. Trieste : EUT, 2015. URL: https://www.researchgate.net/publication/290349417_Foibe_Historiography_and_the_public_use_of_history
48. Rudan F. Sites of Resistance... Sarajevo, 2020. URL: <https://balkaninsight.com/...>
49. Sica E. Italian Military Occupation in Europe: Historiographical Perspectives. Diacronie, 2016. URL: <https://journals.openedition.org/diacronie/6158>
50. United Nations War Crimes Commission. Italian crimes in Yugoslavia. London : HMSO, 1946. URL: <https://znaci.org/00002/325.pdf>